

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ
FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – specialiojo ugdymo koordinavimas)
magistrantūros studijų programa

Sonata Jankauskienė

**INFORMACIJOS APIE VAIKO SPECIALIUOSIUS UGDYMO SI
POREIKIUS PATEIKIMO UGDYMO DALYVIAMS YPATUMAI**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas –
doc. dr. Algirdas Ališauskas*

2014

Magistro darbo santrauka

Darbe analizuojami informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams ypatumai.

Interviu metodu buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas - atskleisti informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams ypatumus.

Tyrimė dalyvavo 17 4 – 11 metų amžiaus vaikų, turinčių SUP; 16 tėvų, auginančių vaikus, turinčius SUP; 7 bendrojo ugdymo pedagogai, ugdantys vaikus, turinčius SUP; 6 pagalbos mokiniui specialistai.

Empirinėje dalyje nagrinėjami ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, turinčių SUP, jų tėvų, bendrojo ugdymo pedagogų, pagalbos mokiniui specialistų informacijos apie vaiko SUP pateikimo ypatumai.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Vaikams, turintiems SUP, dažniausiai nepateikiama informacija apie jų specialiuosius ugdymosi poreikius. Tai liudija nepakankamą mokinio įtraukimą į ugdymo procesą, Informaciją vaikui dažniau teikia pagalbos mokiniui specialistai (specialieji pedagogai, logopedai ir kt.).
2. Pateikiama informacija apie vaikų vidutinius, didelius ir labai didelius SUP labiau neigiamo pobūdžio, dominuoja informacija apie negalias, sutrikimus ir kt.
3. Informuojant apie vaikų SUP realizuojamos tokios nuostatos kaip pozityvumas, orientacija į ugdymosi procesą; nepakankamai realizuojamos tokios svarbios nuostatos kaip mokinio ir tėvų įtraukimas ir dalijimasis informacija, tėvų kompetencijos vertinimas, atsakomybės už vaiko ugdymą pasidalijimas, bendras problemos sprendimas.

Esminiai žodžiai: vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, informacijos pateikimas, ugdymo dalyviai.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. INFORMACIJOS APIE VAIKO SPECIALIUOSIUS UGDYMO SI POREIKIUS PATEIKIMO UGDYMO DALYVIAMS YPATUMAI MOKSLINĖJE LITERATŪROJE	12
2 skyrius. INFORMACIJOS APIE VAIKO SPECIALIUOSIUS UGDYMO SI POREIKIUS PATEIKIMO UGDYMO DALYVIAMS YPATUMAI	20
2.1. Tyrimo metodika ir dalyviai.....	20
2.2. Ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, informavimo ypatumai.....	21
2.3. Tėvų, auginančių ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, informavimo ypatumai.....	22
2.4. Pedagogų, ugdančių ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, informavimo ypatumai.....	26
2.5. Specialistų, ugdančių ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, informavimo ypatumai.....	30
2.6. Atvejo analizė	33
2.7. Atvejo analizė	34
2.8. Informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams būdai	36
Išvados	39
Literatūra	40
Summary	42
Priedai	43

Ivadas

Vienas iš visuomenės kokybės rodiklių yra tai, kaip ji sugeba pasirūpinti savo pažeidžiamiausia dalimi – neįgaliaisiais. Daugelyje šalių egzistuoja sutarimas, kad šiems žmonėms būtina garantuoti visas žmogaus teises ir galimybes jausti savo žmogiškąjį vertingumą, integruotis. Nors teigiami pokyčiai šia linkme vyksta daugelyje pasaulio šalių, tačiau ir šiuo metu turbūt nėra tokios šalies, kuri galėtų tvirtinti, jog padaryta viskas gerinant šių žmonių socialinį statusą, užtikrinant jų emocinę gerovę bendruomenėje (Kaffemanienė, 2001).

Specialiųjų poreikių turintys vaikai turi skirtingus vystymosi trūkumus ir skirtingus psichologinius – pedagoginius poreikius. Patirtis rodo, kad mokymosi sunkumai bendrojo lavinimo mokykloje labai dažnai kyla ne tik dėl mokinio mokymosi sunkumų, bet ir dėl mokytojo kaltės, dėl netinkamo jo požiūrio į mokinius (Kazlaučiūnaitė, 2001).

Šiems ypatingiems mokiniams būtina saugi aplinka, pagarbus visuomenės ir pedagogo požiūris į jų mintis ir jausmus. Jei minėti veiksmai neatliekami, mokiniai jaučia psichologinį nesaugumą ir diskomfortą, užkertamas kelias tobulėti ir augti pagal jų galimybes. Žmogaus prisitaikymas prie kintančių visuomenės gyvenimo sąlygų yra socialinė adaptacija. Svarbūs specialiųjų poreikių mokinių adaptacijos veiksniai – šeima: namų aplinka, tėvų parama; mokykla – mokinio ir mokytojo bendravimas; vyresniame mokykliniame amžiuje – bendraamžių grupės; bendras visuomenės požiūris; be abejo, svarbu ir vaiko vystymosi sutrikimas (Kazlaučiūnaitė, 2001).

Specialistų pateikiama informacija apie vaiko specialiuosius ugdymo(si) poreikius ugdymo dalyviams – vaikams, jų bendraamžiams, tėvams ir pedagogams – gali padaryti teigiamą poveikį vaiko savivertei, jo mokymosi motyvacijai, socialinei adaptacijai, suformuoti bendraamžių teigiamas nuostatas to vaiko atžvilgiu, „įgalinti“ tėvus, keisti pedagogų požiūrį į specialiuosius ugdymo(si) poreikius turintį vaiką ir darbo būdus su juo.

Socialinis praktinis tyrimo aktualumas.

Socialinė integracija, t.y. normalių socialinių santykių tarp vaiko ir bendraamžių kūrimas, turi prasidėti kuo anksčiau, netgi ikimokykliniame amžiuje. Tuomet vaikai nuo mažens pratintųsi normaliai, adekvačiai bendrauti su negalę kenčiančiais bendraamžiais. Specialiųjų poreikių vaikams reikia įgyti adaptyvaus elgesio, socialinių įgūdžių. Jų bendraamžiams reikia išmokti tolerantiškai bendrauti su neįgaliaisiais – be išankstinių neigiamų nuostatų, jautriau suvokiant jų specialiuosius ir bendruosius poreikius bei galimybes (Kaffemanienė, 2001).

Ikimokyklinio ugdymo pedagogai pirmaisiais studijų metais turėtų susipažinti su specialiuoju ugdymu ir mokyklos patirtimi praktiškai, mokomosios praktikos metu ir tęsti mokymąsi tolesniuose studijų etapuose. Tai būtų ypač naudinga baigusiems studijas pradinio ugdymo pedagogams, kai jie susidurs su neįgaliais asmenimis savo praktikoje. Sunkumai, kuriuos patiria neįgalus asmuo, nėra tik jo ar ugdymo įstaigos problema, ji apima įvairias asmenų grupes, todėl šią situaciją turi geriau suprasti visa visuomenė. Teigiamas požiūris ir elgesys turi būti nuolat atnaujinami (Senay Bulut Peduk, Emine Ahmetoglu, 2012).

Akbuga, ve Gursel teigia, kad požiūris formuojasi mokantis. Tėvai, draugai, žiniasklaidos priemonės ir kasdieninio gyvenimo situacijos yra veiksniai, lemiantys požiūrio formavimąsi. Požiūris gali keistis mokantis. Švietimas ir informacija yra vieni efektyviausių būdų keičiant visuomenės požiūrį pozityvia linkme (cit. Peduk, Ahmetoglu, 2012).

Ugdymo procese mokytojų požiūris yra svarbus vaikų mokymosi ir psichosocialinės raidos veiksnys. Klasėje be diskriminavimo vaikai turi jausti pozityvų mokytojų požiūrį nepaisant skirtingų jų ypatybių. Teigiamas požiūris į neįgalų vaiką skatina gerus vaiko ir mokytojų tarpusavio santykius, socialinę ir emocinę vaikų harmoniją bei palankų sveikų vaikų požiūrį į jų neįgalius draugus. Neigiamas požiūris veikia priešingai – trikdo mokytojų ir vaikų bei neįgalių vaikų ir jų bendraamžių santykius (Senay Bulut Peduk, Emine Ahmetoglu, 2012).

Specialiųjų poreikių vaikai, kaip ir jų bendraamžiai, turi bendravimo, pripažinimo ir saugumo poreikį. Tačiau dėl įvairių specifinių raidos bruožų šie vaikai anksti patiria menką suaugusiųjų (tėvų, auklėtojų) ir bendraamžių vertinimą, palaipsniui formuojasi menkavertiškumo jausmas, noras įsitvirtinti bet kokiomis, net ir socialiai nepageidautinomis formomis. Išliekant aktualiam pripažinimo ir priklausymo poreikiui, ieškoma terpės, kur tai būtų įmanoma realizuoti (Kaffemanienė, 2001).

Jau ikimokyklinio amžiaus emocijų, elgesio ar asmenybės nukrypimus gali provokuoti neigiamas bendraamžių vertinimas dėl ryškėjančių skirtingumų – kalbos trūkumų, nemokėjimo žaisti, neadekvačių elgesio reakcijų. Naujas išbandymas – bendrojo lavinimo darželis ar mokykla, kurioje iš karto pastebimas vaiko atsilikimas, akademinis ar bendrasis pasyvumas, elgsenos ypatumai, kurioje bendraamžiai nėra tinkamai rengiami tolerantiškai priimti negalės vaikus. Pedagogų ar bendraamžių nepalankumas, atstūmimas ir pan. menkina adaptacinius rezervus, neigiamai veikia tolesnę raidą (Kaffemanienė, 2001).

Didžiausias pedagogo menas ir išvalgiausia mokyklos politika – atpažinti vaiko problemą ir tenkinti jo specialiuosius poreikius taip, kad vaikas nesijaustų kitoks, kad jam nesiformuotų menkavertiškumo jausmas (Ališauskas, 2001).

Mokslinis tyrimo aktualumas.

XX a. viduryje Vakarų Europoje ir Šiaurės Amerikoje prasidėję pokyčiai ir naujos neįgaliųjų ugdymo ir socialinės integracijos teorijos turėjo įtakos ir kuriamai Lietuvos švietimo koncepcijai. Lietuvos švietimo politika grindžiama Vakarų Europoje priimtinais humaniškumo, demokratiškumo principais, normalizacijos, integracijos idėjomis. Sukurti ir vis dar tobulinami teisiniai pagrindai (Ališauskienė, Miltenienė, 2004).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011) nustato ne tik specialiojo ugdymo struktūrą, ugdymo valdymą ir organizavimą, bet ir specialiųjų poreikių asmenų, jų tėvų (globėjų), pedagogų teises ir pareigas. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (47.1. str.) leidžia tėvams dalyvauti įvertinant vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius ir gauti išsamią informaciją apie įvertinimo rezultatus bei dalyvauti vaiko ugdymo procese; įpareigoja tėvus (47.3 str.) bendradarbiauti su mokyklos vadovu, kitu švietimo teikėju, mokytojais, kitais specialistais, teikiančiais specialiąją, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą, sveikatos priežiūrą, sprendžiant vaiko ugdymosi klausimus ir vykdyti jų rekomendacijas; pedagoginių psichologinių tarnybų, mokyklų specialiuosius pedagogus įpareigoja (21.4 str.) konsultuoti specialiosios pedagoginės pagalbos gavėjus, jų tėvus (globėjus, rūpintojus) ir mokytojus. Šio įstatymo įgyvendinimą lydinčiuose teisės aktuose (*Mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašas, 2011; Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašas, 2011*) pedagogai įpareigojami visus specialiųjų poreikių vaiko vertinimo ir konsultavimo klausimus aptarti su tėvais ir gauti jų sutikimą raštu. Formaliai nepriekaištingi (ten, kur reikia) tėvų parašai dar negarantuoja sėkmingo šeimų įtraukimo ir dalyvavimo. Specialistų ir šeimų bendradarbiavimas, siekiant kuo optimaliau patenkinti vaiko specialiuosius poreikius, yra sudėtingas ir ne vien formalus procesas.

Švietimo sistemos pokyčiai iš esmės pakeitė pedagogų funkcijas ir vaidmenis. Nustatyta, kad bendrojo ugdymo ir specialiųjų pedagogų santykiai daro didžiausią įtaką bendradarbiavimo efektyvumui tenkinant mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius. Bendradarbiavimas palengvina informacijos, turimų žinių sklaidą, padeda išsiugdyti reikiamus įgūdžius. Bendradarbiavimo procesas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius turėjo įtakos pozityvesnėms bendrojo ugdymo pedagogų nuostatomis į mokinius, kuriems reikia specialiosios pagalbos (Ališauskienė, Miltenienė, 2004).

Atlikti Ambrukaičio, Borisevičienės (2007), Ališausko ir kt. (2009), Ališausko ir kt. (2011), Ališauskienės, Miltenienės (2004), moksliniai tyrimai parodė, kad šių dienų realybėje specialistų bendradarbiavimas su kitais ugdymo dalyviais (vaikais, tėvais, pedagogais) vis dar yra tobulintina sritis.

Yra atlikta daug mokslinių tyrimų specialiosios pedagoginės pagalbos srityje, tačiau dar mažai tyrinėti informacijos apie vaiko specialiųjų ugdymo(si) poreikių pateikimo ugdymo dalyviams ypatumai.

Tyrimo problemai apibūdinti buvo suformuluoti tokie probleminiai klausimai:

1. Kokiais principais remdamiesi specialistai (specialieji pedagogai, logopedai) turėtų pateikti informaciją apie vaiko specialiuosius ugdymo(si) poreikius ugdymo dalyviams (vaikams, jų bendraamžiams, tėvams, pedagogams)?
2. Kokio pobūdžio informaciją apie vaiko specialiuosius ugdymo(si) poreikius turėtų pateikti specialistai ugdymo dalyviams?
3. Kokie tinkamiausi informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymo(si) poreikius pateikimo ugdymo dalyviams būdai?

Tyrimo objektas – ugdymo dalyviams pateikiama informacija apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius.

Tyrimo tikslas – atskleisti informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams ypatumus.

Uždaviniai:

1. Atlikti literatūros apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimą ugdymo dalyviams analizę.
2. Atskleisti informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams ypatumus.
3. Apibūdinti tinkamiausius informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams būdus.

Tyrimo dalyviai: 17 vaikų - 7 ikimokyklinio ir 10 mokyklinio amžiaus vaikų, turinčių SUP; 16 tėvų – 7 tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius SUP ir 9 tėvai, auginantys mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius SUP; 7 pedagogai – 3 pedagogai, ugdantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius SUP ir 4 pedagogai, ugdantys mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius SUP; 6 pagalbos mokiniui specialistai.

Tyrimo metodologija ir metodai – mokslinė literatūros analizė; interviu metodas; atvejų analizė; turinio (content) analizė.

Tyrimo metodologija ir metodai

Tyrimas grindžiamas šiomis teorijomis, teorinėmis nuostatomis bei požiūriu: simbolinio interakcionizmo metodologinėmis nuostatomis, holistiniu požiūriu, socialinės integracijos teorija, socialinio konstruktyvizmo teorija, įgalinimo teorija, socialinio dalyvavimo nuostatomis.

Simbolinis interakcionizmas – sociologinis požiūris, pažymintis, kad žmogaus žinios, vertybės, įsitikinimai, nuostatos yra socialiai determinuotos interakcijos bei individų gebėjimas priimti kitų vaidmenis ar pažinti prasmę, susijusią su kitų žmonių situacija. Teorijos šalininkai analizuoja žmonių poelgius kasdieniniame gyvenime. Simbolinis interakcionizmas pabrėžia socialinės sąveikos metu atsirandančių patirčių (simbolinių ženklų, prasmių, reikšmių) bei jų interpretacijos poveikį žmogaus asmenybei bei jo socialiniam elgesiui ir veiksmui. Sąveikaujant socialiniame pasaulyje, įvairiose situacijose, atliekami tam tikri socialiniai vaidmenys, subjektyviai vertinama veikla, elgesys, žmonės, veiklos rezultatai. Taigi, interakcijų pagrindu žmogus konstruoja prasmę. Tėvų, auginančių neįgalų vaiką, reakcijos į susidariusią situaciją ir į vaiką gali būti interpretuojamos tėvų interakcinės patirties kontekste (Blumer, 1998; cit. Ališauskienė, 2005). Simbolinio interakcionizmo teorija padeda atskleisti:

- Socialinius procesus, kurie veikia šeimų nuostatas į savo vaiką;
- Tai, kaip šeimos suvokia savo situaciją;
- Interakcinius sunkumus tarp tėvų ir specialistų;
- Išgyvenimus, kuriuos patiria tėvai dar iki paaiškėjant vaiko sutrikimui.

Pasak Dale, 1996 (cit. Ališauskienė (2005), simbolinio interakcionizmo perspektyva siekiama išryškinti tai, kaip svarbu atkurti tėvų gyvenimo prasmingumą, kadangi sutrikimo paaiškėjimas sugriauna jų lūkesčius, susijusius su vaiku.

Holistinio požiūrio šalininkai vadovaujami nuostata, kad sutrikusios raidos vaiko ugdymas negali būti orientuojamas vien tik į trūkumų šalinimą. Svarbu pripažinti vaiko individualumą bei specifinius gebėjimus ir vertinti vaiką atsižvelgiant į artimiausią jo aplinką. Todėl šeima pripažįstama pirminiu vaiko socializacijos šaltiniu ir reikšmingiausiu raidos veiksniumi (Ališauskienė, 2005).

Įgalinimo teorija ignoroja įtampas ir konfliktų reikšmes socialinėse sistemose. Įgalinimas – tai toks procesas, kai yra mažinamas specialistų dominavimas ir savo gyvenimo kontrolės galios yra perduodamos patiems individams, didinant jų pasirinkimo galimybes ir savi – apsisprendimą. Įgalinimo teorija akcentuoja neįgaliųjų savarankiškumą, savi-apsisprendimą, potencialą, jų pačių galias. Ši teorija remiasi tokia logika – lygiavertiška visų, turinčių ir neturinčių negalių, individų raiškos galimybė, partnerystės kūrimas dalijantis skirtingais resursais ir savi-apsisprendimais (Ruškus, Mažeikis, 2007).

Socialinio konstruktyvizmo teorijos nagrinėja žinojimo formavimąsi tarp socialinių santykių dalyvių. Yra palaikoma socialinio konstravimo idėja, kuri teigia, jog nėra objektyvios realybės; subjektyvi realybė atsispindi socialiniuose vaizdiniuose, kurie kuria naują realybę. Subjektyviai interpretuojami socialinio gyvenimo reiškiniai, nuolat atnaujinami, konstruojami, keičiami socialiniai vaizdiniai ir realybė. Negalės, “kito” ir pan. Vaizdiniai visada yra socialinio konstravimo rezultatas. Žinios yra kuriamos nuolat, o šis procesas yra nesibaigiantis (Saraga, 1998, cit. Ališauskienė ir kt., 2007).

Socialinis dalyvavimas grindžiamas dalyvių tarpusavio supratimu ir lygiaverčiu įsitraukimu į individų socialinį tapatumą ir vaidmenų stiprinimą plėtojant individualizaciją, aktualizuojant privalumus ir didinant potencialą. Socialinis dalyvavimas apima teigiamą, pagarbų santykių palaikymą ir tobulinimą, abipusį problemų sprendimą bei bendrų sprendimų priėmimą. Socialinis kapitalas traktuojamas įvairiai, pabrėžiant jo socialumą, socialinius tinklus ir palaikymą, pasitikėjimą, tarpusavio sąveikas bei bendruomeninius ir pilietinius išsipareigojimus (Morow, 1999, cit. Ališauskienė ir kt., 2007).

Socialinės integracijos teorijų objektas yra ne neįgalus asmuo atskirai, o socialinė aplinka, jos charakteristikos. Socialinių vaidmenų ir inkliuzijos teorijos ypač aktualizuoja socialinės aplinkos svarbą – neįgalumui priskiriama individo sąveikų su aplinka kokybė. Toks socialinės integracijos požiūris į neįgaliuosius, akcentuoja ne neįgalaus asmens trūkumus, o neįgalųjį supančios aplinkos savybes (Ruškus, Mažeikis, 2007).

Tyrimui atlikti naudoti metodai:

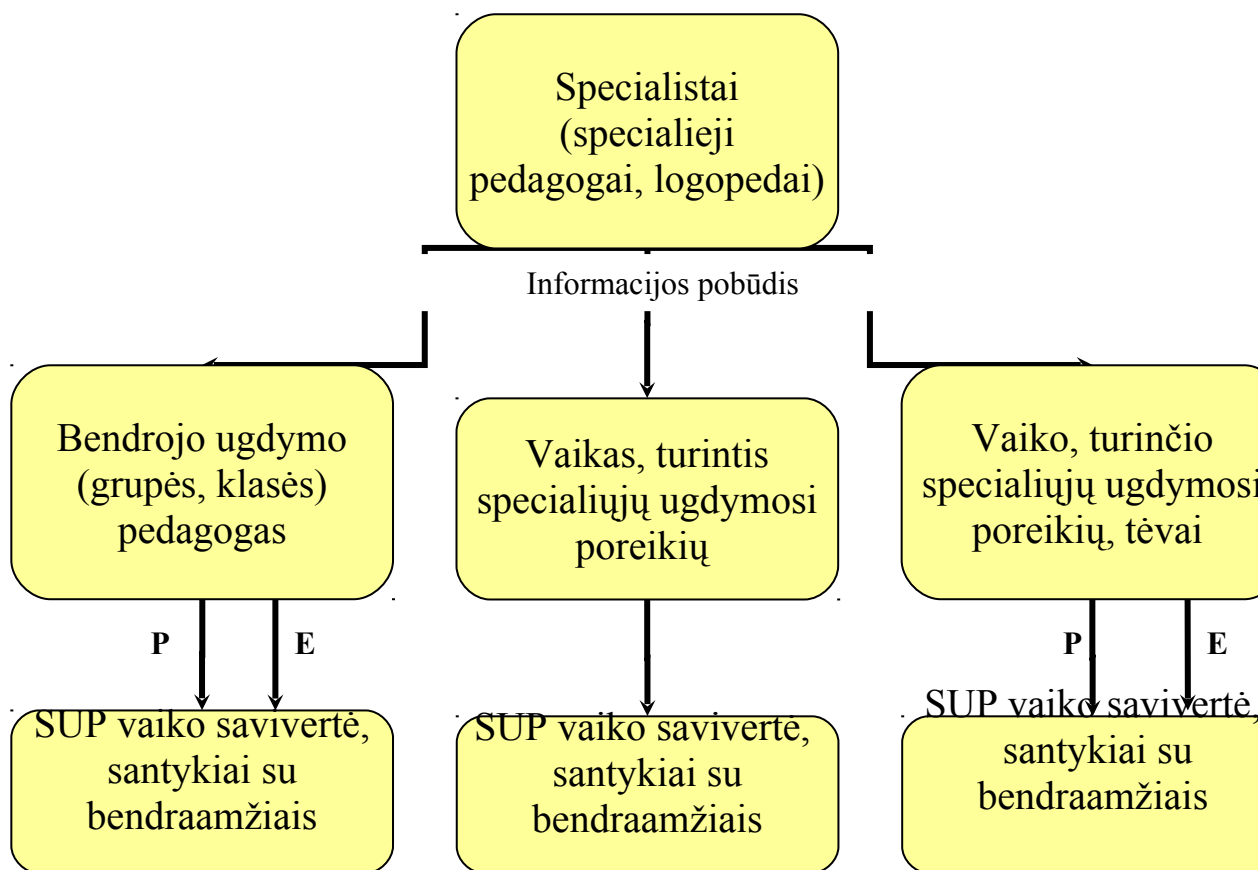
- *Teoriniai*: psichologinės, specialiosios pedagogikos literatūros ir dokumentų, reglamentuojančių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, specialiojo ugdymo skyrimą, organizavimą pasirinktu tyrimo aspektu.
- *Empiriniai*: respondentų nuomonių, nuostatų išsiaiškinimas interviu metodu; atvejų analizė; duomenų kokybinė analizė; turinio (content) analizė.

Interviu metodu ketinama išsiaiškinti individualias tyrimo dalyvių nuomones, nuostatas bei patirtis ir pristatyti jas; atlikti atvejų analizę; apibendrinti gautus duomenis ir pateikti išvadas.

Turinio (content) analize ketinama išsiaiškinti informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams ypatumus.

Magistro darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (23 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo operacionalizaciją iliustruoja 1 paveikslas. Prieduose pateikiami: interviu klausimai ugdymo dalyviams (vaikams, turintiems SUP, jų tėvams, bendrojo ugdymo pedagogams,

pagalbos mokiniui specialistams; 8 priedai, 44 - 49 psl.), interviu turinio analizės lentelės (15 lentelių, 50 - 82 psl.). Darbo apimtis 82 puslapiai.

1 pav. Informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams ypatumų operacionalizacija.

Paaiškinimai:

P - požiūris į SUP vaiką;

E - elgesys su SUP vaiku.

1. Informacijos apie vaiko SUP pobūdį (teigiamas arba neigiamas) formuoja:

- pedagogų požiūrį ir atitinkamą elgesį (į SUP vaiką);
- tėvų požiūrį ir atitinkamą elgesį (į SUP vaiką).

3. Ugdymo dalyvių požiūris ir atitinkamas elgesys į SUP vaiką:

- formuoja vaiko savivertę;
- daro įtaką santykiams su bendraamžiais.

1 skyrius. INFORMACIJOS APIE VAIKO SPECIALIUOSIUS UGDYMO SI POREIKIUS PATEIKIMO UGDYMO DALYVIAMS YPATUMAI MOKSLINĖJE LITERATŪROJE

Informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymo(-si) poreikius pateikimas ugdymo dalyviams. Pastaruoju metu, nors ir nelengvai, konfrontuojant skirtingiems požiūriams, specialiojo ugdymo srityje vis labiau plėtojasi vaikų, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių (SUP), ugdymo integracijos ir inkluzijos procesai. ŠMM duomenimis (Lietuvos švietimas skaičiais, 2006, cit. Ališauskas, 2007), vaikų, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, santykis bendrojo ugdymo ir specializuotose įstaigose yra 88% ir 12%. Nyksta specialiojo ugdymo (kaip specialiojo ugdymo įstaigos pedagogikos) ribos, specialusis ugdymas vis labiau įgyja integracinės, inkluzinės pedagogikos bruožų. Specialusis ugdymas mažiau siejamas su specializuotomis institucijomis, vis labiau orientuojamas ne į instituciją, o į vaiką, turintį individualiųjų (specialiųjų) ugdymo(si) poreikių (Ališauskas, 2007).

Psichopedagoginis vertinimas tampa ne tik specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų, socialinių pedagogų ir kt.) veiklos sritimi. Į specialiųjų ugdymosi poreikių vertinimo ir tenkinimo procesą pirmuoju (ugdymo įstaigos pedagogas) ir antruoju (ugdymo įstaigos specialiojo ugdymo komisija) lygiais įsitraukia vis daugiau ugdymo proceso dalyvių (bendrujų pedagogų, administracijos atstovų, tėvų, vaikų) (Ališauskas, 2007).

Šių organizacinių ir metodologinių pokyčių procese visiems ugdymo dalyviams (vaikams, tėvams, pedagogams, specialistams) iš naujo kyla klausimai: koks psichopedagoginio vertinimo tikslas ir prasmė, kokie psichopedagoginio vertinimo prioritetai, kokia kiekvieno ugdymo proceso dalyvio vieta ir atsakomybė specialiųjų ugdymo(si) poreikių vertinimo ir tenkinimo procese, ką reikėtų daryti, kad specialiųjų ugdymo(si) poreikių vertinimo ir tenkinimo procesas iš stigmatizuojančio virstų įgalinančiu (Ališauskas, 2007).

Ivoškuvienės, Makauskienės (2006) tyrimo „Moksleivių, jų tėvų ir pedagogų požiūrio į mikčiojimą kokybinė analizė“ duomenys atskleidžia kaip veikia informacijos apie vaiko SUP stygius ugdymo dalyvius: „Apibendrinus tėvų, moksleivių ir pedagogų pasisakymus matyti, kad visi respondentai tapatina mikčiojimą sukeliančius ir sąlygojančius veiksnius. Sudėtinga mikčiojimo prigimtis lemia klaidingus įsitikinimus apie jo priežastis, todėl, siekiant efektyviau padėti mokyklinio amžiaus vaikams įveikti kalbėjimo sunkumus, reikalingas geresnis problemos supratimas“; „Dažniausiai minima tėvų reakcija į kalbėjimo nesklandumus yra išgąstis, nusivylimas ir bejėgiškumas. Tikėtina, kad tėvų baimės jausmą dėl prasidėjusio mikčiojimo sustiprina informacijos apie mikčiojimą stoka“; „Interviu dalyvavę tėvai ir pedagogai nurodo, kad jų reakcija į mikčiojimą laikui bėgant keitėsi. Skausmingi ir stiprūs

išgyvenimai prasidėjus mikčiojimui vėliau susilpnėjo dėl teigiamų pokyčių vaiko kalboje, laikinų pagerėjimų, teikiamos specialistų pagalbos, informacijos apie sutrikimą, aplinkinių supratimo ir palaikymo“; „Informacija apie mikčiojimą nėra pakankama ir lengvai prieinama. Mikčiojančiųjų vaikų tėvai nurodo, kad laiku suteikta kvalifikuota pagalba jiems buvo labai svarbi, vertina specialistus, kurie stengiasi atsižvelgti į individualius jų vaiko ir šeimos poreikius“. Pateikti tyrimo duomenys atskleidžia, kaip veikia informacijos apie vaiko SUP ugdymo dalyvius stoka - sukelia neigiamus jausmus ir kokie pokyčiai vyksta, kai gaunama informacija – suteikia nusiramino ir situacijos valdymo jausmą.

Informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymo(-si) poreikius pateikėjai.

Ambrukaičio, Borisevičienės (2007) tyrimo „Bendrojo lavinimo mokyklos mokytojų ir tėvų požiūris į specialiojo pedagogo darbo efektyvumą“ duomenimis, paaiškėjo, kad „dažnai ir labai dažnai“ 49,6% tėvų informaciją apie vaikų specialųjį ugdymą gauna iš klasės auklėtojo ir 46,2 % tėvų - iš specialiojo pedagogo. 76% tėvų teigia, kad dažniausiai klasių auklėtojai informuoja apie jų vaikų ugdymosi pasiekimus, 55,6 % tėvų informaciją gauna iš specialiojo pedagogo. 67,2% apklausoje dalyvavusių tėvų nurodė, kad specialieji pedagogai pataria šeimai, kokius pagalbos būdus ir formas taikyti jų vaikui. Tačiau apie mokykloje taikomus pagalbos būdus, formas, metodus jie dažniau sužino iš klasės auklėtojo. Galima daryti išvadą, kad su SUP vaiku bendrauja ir informaciją apie vaikų specialųjį ugdymą suteikia pats specialusis pedagogas. Tai bendro komandinio (mokytojų, tėvų, specialistų, administracijos) darbo ir pastangų rezultatas, skatinantis tėvus gilinti žinias specialiojo ugdymo srityje, domėtis savo vaikų ugdymu (Ambrukaitis, Borisevičienė, 2007).

Pateikti tyrimo duomenys parodo, kad informaciją apie vaiko SUP pateikia ir klasės auklėtojai, ir specialistai, tačiau gerų rezultatų, tenkinant vaiko SUP, galima pasiekti tik esant visų ugdymo dalyvių įsitraukimui, kokybiškam bendradarbiavimui ir komandiniam darbui.

Informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymo(-si) poreikius pobūdis.

Šapelytės, Ruškaus, Ališausko (2006) atliktame tyrime „Diagnostika ar įgalinimas? Vaiko psichopedagoginio vertinimo dokumentų analizė“ teigiama: „Specialiojo ugdymo teikimo sistemoje pedagoginės psichologinės tarnybos (PPT) atlieka svarbų vaidmenį. Specialiojo ugdymo paslaugos teikiamos specialiujų poreikių turintiems vaikams, tėvams, mokytojams ir specialistams. PPT paskirtis šioje sistemoje yra teikti specialiąją, pedagoginę ir psichologinę pagalbą vaikams, tėvams (ar vaiko globėjams) bei švietimo ir vaikų globos įstaigoms. PPT misija ir funkcijos neapsiriboja vaiko vertinimu, jos vykdo ir kitas funkcijas, tokias kaip metodinė pagalba, konsultavimas, prevencija, tyrimas ir kt., tačiau viena iš pagrindinių funkcijų, geriausiai apibūdinančių PPT misiją bei savitumą, yra vaiko psichopedagoginis vertinimas. Vis dėl to tyrimai rodo, jog atliekant vaiko psichopedagoginį vertinimą dar dominuoja tradicinė klinikinė

orientacija į sutrikimą ir teorinę normą. Vaiko vertinimas PPT dažnai suvokiamas kaip savaiminis tikslas, o ne kaip pagalbos, šeimos/vaiko įgalinimo priemonė. Nepakankama orientacija į asmens/ vaiko situacijos analizę/ neįgalumo kontekstą, į sisteminių negalės situacijos pažinimą, visų ugdymo proceso dalyvių kooperaciją, jų kompetencijų ir poreikių įvertinimą (Ališauskas, Šapelytė, 2006; Ališauskas, 2004, 2005). Tokie vertinimo prioritetai prieštarauja įgalinimo idėjai, nes neskatina ugdymo dalyvių (pedagogų ir ypač ugdytinių bei jų tėvų) patiems siekti prisiimti atsakomybes, valdyti problemines situacijas, aktualizuoti ir realizuoti savo kompetencijas, siekti kuo didesnio savarankiškumo (Leonardsen, 2006; Lee, 1996; Morris, 1997; Bosse ir Lavalee, 1993). Neigiamas vertinimas, neigiamas profesionalusis vaiko matymas formuoja neigiamas ugdymo dalyvių nuostatas į vaiką, netikėjimą jo galimybėmis, neigiamai veikia vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, savivertę bei jos raidą, mažina vaiko socialinio dalyvavimo ir didina jo socialinės atskirties galimybes. Tuo tarpu psichopedagoginio vertinimo ir ugdymo dalyviams leidus pajusti, kad jie yra vertinami, kad yra gerbiami kaip asmenybės, specialistams atkreipus dėmesį į jų žinias, turimus įgūdžius (turimus resursus) ir jais remiantis būtų kartu planuojamas, kuriamas pagalbos projektas, planas“.

Apibendrinant pateiktus tyrimo duomenis, galima teigti, kad būtina keisti specialistų požiūrį į vaiko psichopedagoginį vertinimą ir tėvų vaidmenį šioje situacijoje.

Vaiko, turinčio specialiuosius ugdymo(-si) poreikius, savivertė. Miltenienės (2008) teigimu, įvairiais laikotarpiais mokyklose vyravo vis kitokie ugdytojų ir ugdytinių santykiai. Iki XIX a. antros pusės vyravo mintis, jog mokytojas mokymo procese yra pagrindinė, viską lemianti figūra, o mokiniai turi jo besąlygiškai klausyti ir vykdyti jo nurodymus. Tačiau jau tada buvo prabilta apie meilę ir pagarbą vaikui, akcentuojama vaiko aktyvumo svarba ugdymo procese (Komenskis, 1986, cit. Miltenienė, 2008). Toks požiūris plačiau plinta XX a. įsitvirtinus laisvojo ugdymo paradigmai (pragmatizmo, progresyvizmo, humanistinės pedagogikos kryptys), kuriai artimas pedocentristinis požiūris į ugdymą. Pirmenybė teikiama ugdytinio vidinėms galioms, kurių puoselėjimui, turtinimui ir plėtotei telkiamos ugdytojų jėgos (Bitinas, 1990, cit. Miltenienė, 2008). Ugdytojo ir ugdytinio sąveika įgyja partnerystės pobūdį (Miltenienė, 2008).

Laisvojo ugdymo paradigma ir humanistinės psichologijos ir pedagogikos idėjomis pagrįstu ugdymu siekiama nuoširdaus bendravimo ir bendradarbiavimo su ugdytiniu, jo, kaip asmenybės (turinčios didelį potencialą ir nerealizuotų galių) pripažinimo ir teigiamo vertinimo (jo jausmų, nuomonės), įsijautimo į jo situaciją (empatijos), pagalbos ugdytiniui suvokiant save, savo problemas, saviraidos tikslus ir transformuojant juos į veiklos motyvus, bendro ugdymo veiklos planavimo skatinant atsakomybę už šią veiklą ir jos rezultatus (Bitinas, 2000; Rogers, Freiberg, 1994; Sullo, 1999; Huitt, 2001; Juodaitytė, 2003, cit. Miltenienė, 2008). Vienas iš

humanistinės psichologijos pradininkų Rogers (1969) laikėsi nuomonės, jog kiekvienas individas gali mokytis, o mokytojo pareiga – padėti tai daryti (cit. Miltenienė, 2008). Svarbu siekti ugdytinio aktyvaus dalyvavimo ugdymo(-si) ir savo pasiekimų vertinimo procese, savarankiško savo galimybių ir veiklos kontroliavimo, mokinio įtraukimo sprendžiant socialines, praktines ir kitas problemas (Miltenienė, 2008).

Nepaisant palankaus teorinio konteksto, modernios vaiko ugdymo paradigmos idėjų realizavimas ugdymo praktikoje ne visuomet vyksta sklandžiai ir be kliūčių. Juodaitytė (2003) teigia, kad visuomenės ideologija, vertindama vaiką, dažnai remiasi tokiu reiškiniu kaip pigmalionizmas (cit. Miltenienė, 2008). Vaikas vertinamas pagal išankstinius vaizdinius (mažo žmogaus įvaizdis), nepastebimi pokyčiai, vykstantys vaiko individualybėje, jo augimas ir kaita. Galbūt dėl to ugdymo realybėje dažnesni ne vaiko įgalinimo atvejai, o suaugusiųjų autoritarizmas ir smerkiantis požiūris į vaiką. Nepaisant žymių pedagogų pabrėžiamo vaiko įtraukimo reikšmingumo, „labai dažnai vaikas yra ne lygiateisis partneris, o objektas, kurio ypatumų pažinimu ir jo specialiųjų ugdymo(-si) poreikių tenkinimu užsiima mokytojai, specialieji pedagogai, <...>. Neretai vaiko problemos sprendžiamos be jo, jo neatsiklausus. Ne visada vaikas tinkamai išklausomas ir išgirstamas. Paradoksalu, bet būna taip, kad būrys specialistų suka galvas, kaip geriau padėti vaikui, net nepasiklausę, kaip pats vaikas supranta problemą, kokios pagalbos jam reikėtų, ar priimtina jam siūloma pagalba, t.y. dirbama su „problema“, o ne su vaiku“ (Ališauskas, 2002, p.58. Į vaikus dažnai žvelgiama kaip į specialiosios pagalbos gavėjus, o ne aktyvius ir lygiaverčius specialiųjų ugdymo(-si) poreikių tenkinimo proceso dalyvius (Gillespie, Turnbull, 1983). Neretai tarp ugdytojų sklando visiškai nepagrįstų mitų, susijusių su vaiko, turinčio specialiųjų ugdymo(-si) poreikių, įtraukimu ir aktyviu dalyvavimu sprendžiant mokymosi problemas. Brendtro, Bacon (1995) nurodo, kad dauguma pedagogų mano, jog vaikai nenori dalyvauti bendruose komandos susitikimuose aptariant jų problemas, todėl nereikia jų versti tai daryti, ir retai kuris tesusimąsto, kaip vaikas jaučiasi stovėdamas už durų ir nežinodamas, ką apie jį kalba suaugusieji (cit. Miltenienė, 2008). Išankstinės suaugusiųjų nuostatos į vaiką kaip į nepatikimą, stokojantį atsakomybės jausmo, nepakankamai subrendusį asmenį lemia klasikinio modelio vyravimą, kai suaugusieji jaučiasi geriau išmanantys, kas naudinga vaikui, ir mano, jog vaikai nenori įsitraukti į bendrą veiklą. Kita dažna nuomonė – vaiką reikia apsaugoti nuo informacijos, kuri gali turėti įtakos asmenybės savęs vertinimo raidai. Brendtro, Bacon (1995) prieštarauja tokiai nuomonei teigdami, kad net labai maži vaikai jau geba palyginti save su kitais ir adekvačiai įvertinti savo veiklą ir jos rezultatus (cit. Miltenienė, 2008). Mokykloje moksleiviai gauna daugybę informacijos apie savo socialinį ar akademinį statusą tarp bendraamžių – lyginamas klaidų skaičius diktante, testų rezultatai, kitokia ugdymo programa. Tokio pobūdžio informacija taip pat skaudina vaiką.

Reikalingos informacijos suteikimas ir vaiko įgalinimas dalyvauti priimant svarbius sprendimus – tai sąlygos savipažinimui ir teigiamam savęs vertinimui. Tinkamos aplinkos sukūrimas bendro susitikimo metu gali padėti vaikui pažinti savo problemą, ją suprasti ir pabandyti spręsti įsitraukiant į bendrą veiklą su suaugusiais (Miltenienė, 2008).

Vaiko, turinčio specialiuosius ugdymo(-si) poreikius, santykiai su bendraamžiais.

Solovjienės, Barkauskienės (2006) tyrime „Mokymosi negalių turinčių vaikų socialinės kompetencijos ypatumai“ teigiama, kad „Šiuolaikinėje mokykloje siekiant sudaryti sąlygas ugdytis įvairių gabumų vaikams, sėkmingas integracijos procesas reikalauja pažinti ugdymo dalyvių psichologinius ypatumus. Remiantis stipriosiomis ugdytinių savybėmis – sėkmingos integracijos pagrindas. Viena stipriųjų žmogiškojo potencialo sričių – socialinė kompetencija. Socialinės kompetencijos terminu pažymimi tie socialiniai, emociniai ir pažintiniai įgūdžiai ir elgesys, kurie reikalingiausi žmogaus – vaiko ir suaugusiojo – sėkmingai socialinei adaptacijai. Tačiau nepaisant šio gana paprasto apibūdinimo, socialinė kompetencija – neapčiuopiama sąvoka, nes įgūdžiai ir elgesys, reikalingi sveikam socialiniam vystymuisi, keičiasi priklausomai nuo vaiko amžiaus ir specifinių situacijų reikalavimų. Socialiai kompetentingas ikimokyklinukas didžiąja dalimi elgiasi kitaip negu socialiai kompetentingas paauglys ar suaugęs žmogus“; „Tyrimai rodo, kad mokymosi negalių turinčių vaikų problemos nėra vien tik akademinės – jos išsiplečia ir į kitas gyvenimo sferas, tokias kaip santykiai su draugais, neakademiniis funkcionavimas, savigarba, pasitikėjimas savimi kasdieninėse situacijose. Vaikai su mokymosi negalėmis gali būti mažiau prisitaikantys socialinėje aplinkoje (visuomenėje), klaidingai suprasti kitų žmonių socialinį elgesį ir tikriausiai sunkiau mokosi iš patirties negu jų draugai. Nors Lietuvoje mokymosi negalių turintys vaikai vis dažniau tyrinėjami jų psichologinių charakteristikų aspektu, tačiau šių vaikų socialinė kompetencija nenagrinėta“; „Tyrimo rezultatai rodo, kad mokymosi negalių turintys vaikai pasižymi žemesniu socialinės kompetencijos lygiu: jų aktyvumas, ryšiai su kitais, mokyklinė kompetencija, socialiniai įgūdžiai, empatiškumas bei socialumas prastesni nei bendraamžių (Solovjienė, Barkauskienė, 2006)“.

Apibendrinant išsakytas mintis, galima teigti, kad vaikai, turintys SUP turi bendravimo sunkumų su bendraamžiais, kuriems įtakos turi ir mokinio SUP, ir charakterio ypatybės bei kitos su situacija susijusios aplinkybės.

Požiūris į vaiką, turintį specialiųjų ugdymo(-si) poreikių. Specialiųjų poreikių vaikų integracijos sėkmė priklauso nuo daugelio faktorių, tarp kurių vienas svarbiausių – bendrojo lavinimo mokyklos pedagogų požiūris į neįgalius vaikus (Ambrukaitis, 2005).

Peduk, Ahmetoglu (2012) tyrime „Būsimų mokytojų požiūrio į neįgaliuosius tyrimas“ teigiama: „Kartu su neįgalumu, vartodami terminą „kliūtis“, būsimi mokytojai turi

nustatyti problemas, su kuriomis susiduria neįgalus asmuo sąveikaudamas su aplinka, pašalinti ar sumažinti veiksniai, kurie trukdo jam visavertiškai dalyvauti visuomenėje (Ataman, 2009). Nors neigiamas visuomenės požiūris ir elgesys su neįgaliaisiais asmenimis yra pasikeitęs, jie gali susidurti su daugeliu sunkumų visuomeninėse ir specialiose srityse (Sahin, 2009). Pagrindinės problemos yra socialinė atskirtis, diskriminacija ir išankstinė neigiamas nuomonė (Arikan, 2002). Viena iš priežasčių, lemiančių diskriminuojantį požiūrį, yra neteisinga nuomonė apie jų vertę. Visuomenė kartais neįgalius asmenis suvokia kaip „vargšus“ ar pervertina jų gebėjimus. Siekiant išvengti šių prieštarų požiūrių, tampa ypač reikšmingas šių asmenų „pažinimas“ ir „supratimas“ (Subasioglu, 2008; Karatas, 2002)“; „Ugdymo procese mokytojų požiūris yra svarbus vaikų mokymosi ir psichosocialinės raidos veiksnys. Klasėje be diskriminavimo vaikai turi jausti pozityvų mokytojų požiūrį nepaisant skirtingų jų ypatybių. Teigiamas požiūris į neįgalų vaiką skatina gerus vaiko ir mokytojų tarpusavio santykius, socialinę ir emocinę vaikų harmoniją bei palankų sveikų vaikų požiūrį į jų neįgalius draugus. Neigiamas požiūris veikia priešingai – trikdo mokytojų ir vaikų bei neįgalų vaikų ir jų bendraamžių santykius (Peduk, Ahmetoglu, 2012)“.

Informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymo(-si) poreikius pateikimo svarba.

Ališausko ir kt. (2009) tyrime „Specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis ugdymo proceso dalyvių vertinimu“ tyrimo rezultatai parodė: „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo patirtis bendrojo lavinimo mokyklose Lietuvoje yra turtinga ir įvairi, tačiau, kaip rodo įvairūs tyrimai, ugdymo realybėje egzistuoja ir kai kurie kontraversiški reiškiniai, tarp kurių – bendradarbiavimo vertybių neatpažinimas ir nepripažinimas bei partnerystės veiklų siekiai ir barjerai. Taip pat minėtinas menkas vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ir jų šeimų dalyvavimas sprendimų priėmimo ir socialinių santykių procesuose, specialistų natūralus siekis padėti mokiniams, bet kartu ir dominavimas jų atžvilgiu. Nepaisant palankaus teisinio konteksto, tėvai vis dar jaučiasi atitole ir beteisiai ugdymo sistemoje, teikiančioje pagalbą jų vaikui: dažnai pedagogai nelinkę išklausti šeimoms aktualių problemų, tėvai, eidami į mokyklos bendruomenės susitikimus, iš anksto priima pasyvaus stebėtojo ir klausytojo vaidmenį“; „Visi dalyviai pritaria, kad tėvų įtraukimas ir bendradarbiavimas turėtų būti stiprinamas (Ališauskas ir kt., 2009)“.

Kad vaiko specialieji ugdymo(si) poreikiai būtų tenkinami tinkamai, reikalingas visų ugdymo dalyvių lygiavertis įsitraukimas, nuoširdus komandinis darbas, realus ir pozityvus informacijos apie vaiko SUP pateikimas.

Informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams principai. Įgalinimo pedagogikos terminą apibūdina dialogas ir bendradarbiavimas tarp vaiko ir jį ugdančių asmenų, vaiko įtraukimas priimant sprendimus, pasirinkimo galimybės

suteikimas. Deja, ugdymo realybėje kol kas dažnesni ne vaiko įgalinimo atvejai, o suaugusiųjų autoritarizmas ir smerkiantis požiūris (Ališauskienė, Miltenienė, 2004).

Pasak Ališauskienės, Miltenienės (2004), mokslinėje literatūroje neretai akcentuojama informacijos pozityvumo svarba bendraujant su tėvais ir mokiniu, turinčiu SUP. Tėvų apklausos duomenys rodo, jog tėvai kalbėdamiesi su pedagogais dažniausiai girdi informaciją, susijusią su vaiko mokymosi sunkumais (labai dažnai – 20,3%, dažnai – 58,4%), neretai aptariamos ir vaiko teigiamos asmenybės savybės (labai dažnai – 18,5%, dažnai – 52,5%), vaiko gebėjimai (labai dažnai – 15,1%, dažnai – 51%), pasiekimai (labai dažnai – 17,7%, dažnai – 47,8%), pagalbos būdai vaikui namuose (labai dažnai – 12,9, dažnai – 26,7%), vaiko sutrikimai (labai dažnai – 14,1%, dažnai – 44,1%). Mažiausiai dėmesio skiriama ir rečiausiai aptariama šeimai reikalinga pagalba (niekada – 42,7%, retai – 35,1%) šeimai priimtinausi bendravimo būdai (niekada – 25,7%, retai – 36,1%), pagalbos būdai, kuriuos naudoja specialistai dirbdami su vaiku (niekada – 21,2%, retai – 33%), vaiko neigiamos asmenybės savybės (niekada – 10,8%, retai – 37,8%), šeimos galimybes padėti vaikui (niekada – 15,8%, retai – 31,2%) (Ališauskienė, Miltenienė, 2004).

Specialiojo ugdymo sistemos pokyčiai bei juos reglamentuojantys teisiniai aktai ir dokumentai reikalauja naujų darbo būdų ne tik su vaikais, bet ir su šeimomis. Specialistų pareiga – padėti tėvams pasijusti kompetentingiems (įgalintiems) ugdyti savo vaiką. Gebėdami padėti vaikui tėvai pajunta atsakomybę ir pasitenkinimą. Specialistai turi padėti tėvams būti optimistams ir tuo pat metu realistams ir leisti jiems paprasčiausiai būti tėvais (Ališauskienė, Miltenienė, 2004). Tinkamai pateikta informacija apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius, gali sudaryti sąlygas anksčiau minėtų tikslų įgyvendinimui. Ališauskas (2010) pateikia tokius pranešimo tėvams (kalbėjimosi su tėvais) apie vaiko problemas principus:

- Tėvų įtraukimas, rėmimasis tėvų turima informacija, patirtimi (Ką vaikas gali, sugeba? Ko negali, nesugeba? Kas kelia nerimą? Kokios problemos kyla namuose, mokykloje, darželyje? Kaip mėgino jas spręsti. Pagarba tėvų poreikiams, nuomonei ir jausmams (nekalbėti tėvams apie vaiką, bet kalbėtis su tėvais apie vaiką).
- Vaiko individualios raidos struktūros apibūdinimas („jo paties“ atžvilgiu), o ne charakteristika teorinės normos atžvilgiu.
- Ugdymo problemų akcentavimas (informacijos apie ugdymo įstaigas bei sistemas ir kt. pateikimas).
- Ugdymo problemų siejimas su vaiko galiomis ir sunkumais (o ne tiesiogiai su sutrikimu). Bet kokia ugdymosi nesėkmė – tai objektyvus vaiko gebėjimų ir formaliųjų reikalavimų konfliktas.

- Tėvų kaltės jausmo minimizavimas. Raidos sutrikimas (SUP) neturi nieko bendra su šeimos ar vaiko asmenine ar socialine verte.
- Pozityvumo principas (pozityvios informacijos prioritetai).
- Tėvams suprantama ir nežeidžianti terminologija (išvadas „išversti“ į paprastesnę, tėvams suprantamą kalbą ir kt.).
- Nuolatinė grįžtamoji informacija iš tėvų (ką ir kaip tėvai suprato apie ugdymo formas, programos lygį, bendravimo problemas ir kt.).
- Nesieti vertinimo rezultatų su tolima vaiko raidos ir ugdymosi perspektyva. Kalbėti esamuoju laiku.
- Neatimti iš tėvų vilties, kita vertus, neskatinti ir nepastiprinti nerealių siekių ir lūkesčių. Nemeluoti (praeis, išaugs ir kt.). Orientuoti į realią pagalbą vaikui (visada būna pažanga).
- Empatiškumas (gebėti jausti tėvų reagavimo būdą ir jų išgyvenimus ir atsižvelgti į tai: neigimas, agresija, pyktis, baimės, neviltis, netikrumas, abejonės, kaltės jausmas ir kt.). Gebėti „atsisėsti į tėvų kėdę“ ir įsivaizduoti bei pajusti, kokios informacijos, kokio santykio ir bendravimo su jumis ir jūsų vaiku norėtumėte.
- Individualizuotas pranešimo pobūdis (atsižvelgiant į tėvų išsilavinimą, informuotumą, lūkesčius ir kt.).
- Kalbėtis su tėvais pageidautina specialistui, su kuriuo geresnis tėvų kontaktas.
- Kantriai aiškinti tėvams, kad vaiko gebėjimų ir SUP vertinimo tikslas visada yra vaiko gerovė. Joks vertinimas nepadaro jų vaiko neįgaliu ir nežlugdo jo ateities. Priešingai, neįgalumas atsiranda, kai tuščiai leidžiamas laikas, kai vaikas mokomas to, kas jam per sunku (Gevorgianienė V. Specialiojo ugdymo pagrindai, ŠUL, 2003, p. 183 – 184., cit. Ališauskas, 2010).

Remdamiesi pateiktais Ališausko (2010) pranešimo tėvams apie vaiko problemas principais, specialistai turėtų galimybę tiksliau, konkrečiau ir atsakingiau apsvarstyti pateikiamos informacijos apie vaiko SUP turinį, pobūdį bei realizuoti praktiškai tokias nuostatas kaip mokinio ir tėvų įtraukimas ir dalijimasis informacija, orientacija į ugdymosi procesą, tėvų kompetencijos vertinimas, pozityvumas, orientacija į ugdymosi procesą, atsakomybės už vaiko ugdymą pasidalijimas, bendras problemos sprendimas.

2 skyrius. INFORMACIJOS APIE VAIKO SPECIALIUOSIUS UGDYMOŠI POREIKIUS PATEIKIMO UGDYMO DALYVIAMS YPATUMAI

2.1. Tyrimo metodika ir dalyviai

Tyrimas atliktas dvejose N miesto ikimokyklinėse įstaigose – bendrojo tipo darželio grupėje ir specialiojoje grupėje, ir dvejose N miesto mokyklose – pagrindinėje mokykloje ir pradinės mokyklos lavinamojoje klasėje, gavus įstaigų vadovų ir tėvų, auginančių vaikus, turinčius SUP, sutikimą. SUP turinčius vaikus pasirinkti padėjo ugdymo įstaigų, kuriose buvo atliekamas tyrimas, logopedai, specialieji pedagogai bei vaikus ugdantys bendrojo ugdymo pedagogai. Tyrime dalyvavę 4 – 6 metų SUP turintys vaikai turi įvairių raidos sutrikimų: kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, mišrių raidos sutrikimų, Aspergerio, Dauno sindromą, klausos sutrikimų, elgesio ir emocijų sutrikimų. Tyrime dalyvavę 9 – 12 metų SUP turintys vaikai turi kompleksinių sutrikimų (aktyvumo ir dėmesio bei fonologinių kalbos sutrikimų), bendrųjų mokymosi sutrikimų, specifinių mokymosi (skaitymo, rašymo, skaičiavimo) sutrikimų, negales dėl vidutinio intelekto sutrikimo, negales dėl įvairiapusio raidos sutrikimo ir nepatikslinto intelekto sutrikimo.

Tyrimas atliktas taikant struktūruotą interviu visiems ugdymo dalyviams. *Interviu metodu* apklausti ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikai, turintys SUP, bendrojo ugdymo pedagogai, ugdantys vaikus, turinčius SUP, tėvai, auginantys vaikus, turinčius SUP, ir specialieji pedagogai bei logopedai, teikiantys ugdymo paslaugas vaikams, turintiems SUP. Kiekvienai respondentų grupei paruošti klausimai (1 – 8 priedai). Klausimai vaikams parengti, siekiant išsiaiškinti jų turimą informaciją apie savo SUP, informacijos apie SUP pateikėjus, informacijos apie SUP pobūdį, vaiko, turinčio SUP, savivertę bei santykius su bendraamžiais. Klausimai tėvams parengti, siekiant išsiaiškinti jų turimą informaciją apie vaiko SUP, informacijos apie vaiko SUP pateikėjus, informacijos apie vaiko SUP pobūdį, požiūrį į vaiką, turintį SUP, po gautos informacijos, elgesio pokyčius po gautos informacijos, vaiko, turinčio SUP, savivertę (tėvų nuomone) bei vaiko, turinčio SUP, santykius tarp bendraamžių. Klausimai bendrojo ugdymo pedagogams parengti, siekiant išsiaiškinti jų turimą informaciją apie vaiko SUP, informacijos apie vaiko SUP pateikėjus, informacijos apie vaiko SUP pobūdį, požiūrį į vaiką, turintį SUP, po gautos informacijos, elgesio pokyčius po gautos informacijos bei vaiko, turinčio SUP, santykius su bendraamžiais. Klausimai specialiesiems pedagogams ir logopedams parengti, siekiant išsiaiškinti jų turimą informaciją apie vaiko SUP, informacijos apie vaiko SUP pateikimo pobūdį, informacijos apie vaiko SUP pateikimo svarbą (specialistų nuomone).

2.2. Ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių informavimo ypatumai

Ikimokyklinio amžiaus vaikai, turintys vidutinių, didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių bei lankantys specialiąją grupę, buvo nepajėgūs atsakyti į interviu klausimus dėl turimo raidos sutrikimo, mąstymo ypatumų, kalbos trūkumų.

Informacijos pateikimas vaikui apie jo SUP.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, ar vaikai turi informacijos apie savo SUP. Bendrojo tipo vaikų darželio ugdytinių teigimu, jie neturi informacijos apie savo specialiuosius ugdymosi poreikius, nes su jais apie tai niekas nekalba (D=2)¹. Tik vienas iš respondentų nurodė priežastį, kodėl lankosi pas logopedę - „*Aš einu pas logopedę, nes noriu išmokti gražiai kalbėti*“.

Iš penkių mokyklinio amžiaus vaikų, lankančių lavinamąją klasę, į klausimus atsakė trys vaikai neturi informacijos apie savo SUP, tik vienas mokinys nurodė priežastį, kodėl lankosi pas specialistą - „*Einu pas logopedę, nes nemoku spalvų, blogai rašau*“. Kito mokinio teigimu, klasės mokytoja informavo jį apie tai, kad reikės lankyti logopedines pratybas.

Iš penkių mokyklinio amžiaus vaikų, lankančių pagrindinę mokyklą, tik vienas mokinys nurodė priežastį, kodėl jam reikia lankytis pas specialistus - „*Iš matematikos ir lietuvių reikia pagalbos*“, likę keturi respondentai – jokios informacijos apie savo SUP neturi. Jų teigimu, niekas neinformavo ir nieko nepaaiškino. Apie tai, kad mokiniui bus teikiama pagalba, sužinojo, kai mamai reikėjo pasirašyti sutikimą (D=3).

Vaiko, turinčio SUP, savivertė.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, kokia vaikų, turinčių SUP, savivertė. Vaikų, turinčių SUP ir lankančių bendrojo tipo darželį, savivertė – pozityvi, nes jų teigimu jaučiasi puikiai ir namuose, ir ugdymo įstaigoje (D=2) „*Man patinka būti namuose, bet ir darželyje gerai – pasiilgstu vaikų, žaislų, būrelių*“. Mokinių, turinčių vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, atsakymai į interviu klausimus atskleidžia jų teigiamą savivertę – tai iliustruoja teiginys – „*Myliu vaikus, mokytoją*“. Mokinių, turinčių nedidelių SUP ir lankančių pagrindinę mokyklą, atsakymai taip pat atskleidžia pozityvų savęs vertinimą - „*Klasėje jaučiuosi gerai, tik nepatinka kai kurios pamokos*“ (D=5).

Vaiko, turinčio SUP, santykiai su bendraamžiais.

Interviu metu gauti vaikų atsakymai leidžia daryti išvadą, kad santykiai tarp bendraamžių susiklostę palankiai – tai iliustruoja tokie teiginiai: „*Visi vaikai su manim žaidžia, draugauja, myli mane*“, „*Patinka būti klasėje*“, „*Klasėje turiu daug gerų draugų. Kartu einam namo. Susitinkam ir po pamokų*“.

Apibendrinimas. Interviu gauti duomenys parodė, kad dauguma tyrime dalyvavusių vaikų, neturi informacijos apie savo SUP, nes niekas su jais apie tai nekalba. Ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų savivertė pozityvi, o santykiai su bendraamžiais susiklostę palankiai.

2.3. Tėvų, auginančių ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, informavimo ypatumai

Informacija apie vaiko SUP ir jos pateikėjai.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, ar tėvai turi informacijos apie savo vaiko SUP ir kas ją pateikia. Gauti interviu atsakymai leidžia teigti, kad tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius mišrių raidos ir kitų sunkių sutrikimų, turi išsamią informaciją apie savo vaiko SUP (D=5), kurią jiems pateikė Genetikos, Raidos centro ir PPT specialistai (D=5) – „*...buvo atliktas tyrimas Vilniuje, Raidos centre ir nustatytas įvairus raidos sutrikimas (autizmas) su psichosocialiniais rizikos faktoriais*“. Tėvai, auginantys vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, nepasitenkina turima informacija, todėl, turėdami savų motyvų, ieško kitų papildomų informacijos šaltinių – tai nevalstybinė organizacija „Gerumo galia“, kiti medikai, internetas (D=2). Turėdami pakankamai informacijos apie savo vaiko SUP, tėvai su grupės auklėtoja ir kitais ikimokyklinės įstaigos specialistais dažniausiai kalba apie vaiko ugdymo(si) pasiekimus.

Interviu metu gauti duomenys parodė, kad tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, lankančius bendrojo tipo darželį, turi nepakankamai informacijos apie vaiko SUP, nes jų niekas neinformavo. Viena respondentė nurodė logopedinių pratybų priežastį, o kita pareiškė, kad neturi jokios informacijos.

Tėvai, auginantys mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informacijos apie savo vaiko SUP turi pakankamai, nes kartu su vaiku dalyvavo tiriant vaiką (D=4) – „*Tyrėmės Raidos ir Genetikos centre, viską žinau apie savo vaiką*“. Informaciją apie vaiko negalę pranešė tyrimą atlikę gydytojai (D=4).

Iš penkių tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, du tėvai nurodė, kad turi informacijos apie savo vaiko SUP, nes buvo PPT, kai vaikui atliko tyrimą, o kiti trys informacijos neturi. Vienas iš respondentų nurodė, kad klasės mokytoja vaiko mokymosi sunkumų priežastimi įvardijo tingėjimą. Du respondentai iš penkių teigė susitikę su mokyklos specialistais ir gavę naudingų patarimų. Vienas iš tėvų su specialistais niekad nebuvo susitikęs.

Informacijos apie vaiko SUP pobūdis.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, kokio pobūdžio informacija pateikiama tėvams, auginantiems vaikus, turinčius SUP. Tėvų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius mišrių raidos ir kitų sunkių sutrikimų, teigimu, jiems pateikta informacija apie vaiko SUP buvo daugiau neigiamo pobūdžio, nes kalbėta tik apie sutrikimą (D=5) – „*Raidos centre pasikvietė į kabinetą ir „numetė bombą“ – pasakė, kad jis autistas*“ ir reikiamu metu nebuvo suteikta psichologinė pagalba „... *lankstinukas padėtas, o specialisto durys užrakintos*“. Tik viena respondentė nurodė, kad gavo daug gerų patarimų.

Apie vaiko kalbos trūkumus tėvus, auginančius ikimokyklinio amžiaus vaikus ir lankančius bendrojo tipo darželį, informavo grupės auklėtoja (D=2), o įstaigos logopedė nepateikė jokios informacijos (D=2).

Tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus ir lankančius lavinamąją klasę, teigimu, informacija apie vaiko SUP jiems pateikta buvo labiau teigiamo pobūdžio, nes įvardyti ne tik sutrikimai, bet ir išsakytos realios vaiko galimybės ateityje (D=4).

Tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, teigimu, jiems buvo pateikta labiau neigiama informacija apie vaiko SUP (D=2) – elgesio problemos, vaiko mokymosi sunkumai, kaip teigia vienas iš respondentų „...*apie vaiko „ligą“ pasakė PPT*“. Tik vienas iš respondentų nurodė, kad apie vaiką buvo pateikta teigiamo pobūdžio informacija – vaiko gabumai ir kitos tyrimo išvados.

Požiūris į vaiką, turintį SUP, po gautos informacijos.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, ar pasikeitė tėvų požiūris į savo vaiką po gautos informacijos apie SUP. Tėvų, auginančių vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, požiūris į vaiką po gautos informacijos turi teigiamų (D=5) ir neigiamų (D=3) aspektų, kurie atsiskleidžia respondentų pasisakymuose apie ilgą susitaikymo su vaiko raidos sutrikimu kelią – vieniems padėjo tikėjimas, kitiems ankstesnė patirtis, laikas, papildoma informacija. Tėvų pasisakymus iliustruojantys teiginiai: „*Mano vyras palaikė mane ir sakė, kad mylėsime ir tokį vaiką*“, „*Mano vyras dar iki šiol netiki, kad jis autistas, negali susitaikyti*“.

Tėvai, auginantys vaikus, turinčius nedidelių SUP, teigė, kad jų požiūris į vaiką po gautos informacijos nepasikeitė.

Tėvai, auginantys mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informaciją apie vaiko negalę priėmė sunkiai, bet vėliau susitaikė su vaiko būkle (D=4) - „*Iš pradžių buvo sunku, bet po to susitaikėme*“. Tėvų požiūris į vaiką, turintį nedidelių SUP, po gautos informacijos nepasikeitė (D=2).

Elgesio su vaiku pokyčiai po gautos informacijos.

Interviu metu buvo siekta išsiaiškinti elgesio pokyčius po gautos informacijos. Tėvų, auginančių vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, atsakymai atskleidžia labiau pozityvius elgesio pokyčius su vaiku po gautos informacijos apie SUP - „*Auginame ir mylime jį tokį, kokį davė dievas*“ ir vieną negatyvų elgesio pokytį, apie kurį byloja teiginys - „*Dar ilgai negalėjome tuo patikėti, kad mums tai nutiko, buvo reikalinga psichologo pagalba*“.

Tėvų, auginančių vaikus, turinčius nedidelių SUP ir lankančių bendrojo tipo darželį, interviu atsakymai atskleidžia pozityvius elgesio pokyčius su vaiku po gautos informacijos (D=2) - „*Daugiau dėmesio ėmėme skirti vaiko kalbai*“.

Tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus ir lankančius lavinamąją klasę, atsakymai atskleidžia pozityvius elgesio pokyčius po gautos informacijos apie vaiką, jie džiaugiasi specialistų teikiama pagalba ir esamais vaikų pasiekimais (D=4): „*Su vaikais dirba geri specialistai, jie išmano ką daro. Na, o mes galime tik džiaugtis, kai vaikai ko nors naujo išmoka, dalyvauja su kitais vaikais šventėse*“.

Tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, teigimu, neįvyko jokių elgesio pokyčių po gautos informacijos. Tik vienas iš penkių tėvų nurodė, kad vaikui ėmė teikti pagalbą, ruošiant namų darbus.

Vaiko, turinčio SUP, savivertė ir santykiai su bendraamžiais.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, kokia vaiko, turinčio SUP, savivertė (tėvų nuomone) ir santykiai su bendraamžiais. Vaikų, turinčių vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, savivertė (tėvų nuomone) pozityvi (D=4), o santykiai su bendraamžiais susiklostę palankiai (D=4) – tai atsiskleidžia respondentų pasisakymuose: „*Jis labai draugiškas ir su vaikais, ir su suaugusiais, nesijaučia kitoks*“, „*Jis puikiai sutaria su grupės ir kiemo vaikais*“. Tik viena mama nurodė, kad dėl silpnos vaiko sveikatos apribojama vaiko veikla, kas gali turėti neigiamos įtakos vaiko savivertei. Ir viena mama nurodė, kad vaiko santykiai tarp bendraamžių susiklostę palankiai darželyje, tačiau kieme jie nepalankūs.

Tėvų, auginančių vaikus, turinčius nedidelių SUP ir lankančius bendrojo tipo darželį, nuomone, vaiko SUP neturėjo jokios įtakos vaikų savivertei, o santykiai su bendraamžiais susiklostę palankiai – tai atsispindi respondentų pasisakymuose (D=2): „*Jis labai stengiasi išmokti aiškiai kalbėti, bet tai neturi jokios įtakos savęs vertinimui*“, „*Turi draugų ir kieme, ir darželio grupėje*“.

Tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, lankančius lavinamąją klasę, teigimu, vaikų savivertė – pozityvi (D=4), o santykiai tarp bendraamžių susiklostę palankiai (D=4) - tai iliustruoja tipišką pasisakiusiųjų teiginys „*Klasėje jaučiasi labai gerai, jau susidraugavo, gaila bus išskirti juos*“.

Trijų mokinių, turinčių nedidelių SUP, savivertė (tėvų nuomone) – pozityvi, o vieno – negatyvi, nes vaikas labai uždaras. Trys tėvai nurodė, kad vaiko, turinčio nedidelių SUP, santykiai su bendraamžiais – palankūs, kiti du teigė, kad vaikai patiria bendravimo sunkumų. Tai iliustruoja tokie pasisakiusiųjų teiginiai: „*Jis niekada nesiskundė dėl klasės draugų elgesio ar pašaipų*“, „*Grįžęs iš mokyklos nieko nepasakoja, yra labai uždaras*“, „*Su klasės draugais sutaria gerai – bendrauja ir klasėje, ir po pamokų, kartu daro namų darbus*“, „*Mokytoja sakė, kad vaikai kartais „užmetinėja“ jam dėl tarimo ...*“.

Apibendrinimas. Tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, turi išsamią informaciją apie savo vaiko SUP, kurią pateikė Genetikos, Raidos tyrimo centrų ir PPT specialistai. Pateikta informacija – labiau neigiamo pobūdžio, nes pranešimo centre – vaiko sutrikimas. Turėdami pakankamai informacijos apie savo vaiko SUP, tėvai, bendraudami su grupės auklėtoja ir kitais įstaigos specialistais, dažniausiai kalba apie vaiko pasiekimus. Išanalizavus tėvų, auginančių vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, atsakymus, išryškėjo didelis psichologinės pagalbos poreikis po informacijos gavimo. Interviu atsakymų turinys atskleidžia pozityvius tėvų elgesio pokyčius su vaiku, turinčiu SUP, po informacijos gavimo. Anot jų, vaiko, turinčio SUP, savivertė – pozityvi, o santykiai su bendraamžiais – palankūs.

Tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, išsamios informacijos apie savo vaiko SUP neturi. Jų teigimu, vaiko, turinčio SUP, savivertė – pozityvi, o santykiai susiklostę palankūs.

Tėvai, auginantys mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informacijos apie savo vaiko SUP turi pakankamai, kurią pateikė vaiką tyrę gydytojai. Respondentų teigimu, informacijos pobūdis – teigiamas.

Informaciją apie savo vaiko SUP turi ne visi tėvai, auginantys mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, tik tie, kurie dalyvavo PPT tyrime. Respondentų teigimu, informacijos pobūdis – neigiamas, nes labiau buvo akcentuojami vaiko sunkumai.

Tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, interviu atsakymai atskleidžia teigiamą požiūrį į savo vaikus ir pozityvius elgesio pokyčius po gautos informacijos.

Tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, požiūris į savo vaikus po gautos informacijos nepasikeitė, jie nenurodė jokių elgesio pokyčių, išskyrus vieną respondentą, kuris teigė, kad ėmė teikti vaikui didesnę pagalbą, ruošiant namų darbus.

Mokyklinio amžiaus vaikų, turinčių SUP, savivertė (tėvų nuomone) – pozityvi, tik vienas iš respondentų nurodė vaiko uždarumą, kas gali reikšti negatyvią savivertę. Santykiai tarp bendraamžių lavinamojoje klasėje (tėvų teigimu) – palankūs, o pagrindinę mokyklą lankančių mokinių ne visai palankūs, nes vaikai patiria bendravimo sunkumų dėl savo turimų SUP ir individualių charakterio savybių.

2.4. Bendrojo ugdymo pedagogų, ugdančių ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, informavimo ypatumai

Informacija apie vaiko SUP ir jos pateikėjai.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, ar turi informacijos apie vaiko SUP bendrojo ugdymo pedagogai, ugdatys ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, kas tą informaciją pateikia, kokių būdu ir kokios informacijos apie vaiko SUP trūksta. Bendrojo ugdymo pedagogai, ugdatys vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, turi pakankamai informacijos apie vaikų SUP, kurią gauna iš Genetikos, Raidos tyrimo centrų, PPT pateiktų dokumentų, įstaigoje dirbančių specialistų (logopedų, neurologo) (D=2). Tačiau, pirmoje mokslo metų pusėje didesnis dėmesys skiriamas vaikų pažinimui (socialiniai įgūdžiai, sveikatos ypatumai) ir tėvų lūkesčiams. Tik vėliau susipažįstama su informacija apie vaiko SUP, kad tai nepaveiktų išankstinės nuomonės apie ugdytinius.

Bendrojo ugdymo pedagogų, ugdančių vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, teigimu, daug naudingos informacijos apie vaiko SUP gauna VGK posėdžių metu (du kartus per metus – rudenį ir pavasarį) iš kitų įstaigos specialistų (D=2), o taip pat ir iš tėvų (vaiko charakterio ypatybės, elgesys, mėgstama veikla, sunkumai ir kt.). Pasak grupės auklėtojų, „... svarbiausios yra įvairių specialistų rekomendacijos. Vaiko galias mes matome pačios.

Norėtuši iš PPT daugiau išsamesnės informacijos ir, kad tokioje įstaigoje specialistai informuotų tėvus apie vaiko būklę“.

Bendrojo tipo darželio auklėtojos teigimu, ji turi pakankamai informacijos apie savo ugdytinių SUP, kurią pateikė įstaigos logopedė individualaus pokalbio metu (D=2). Pedagogės nuomone, bet kokia informacija apie vaiko SUP yra reikalinga ir naudinga dirbant su vaikais. Taip pat ji nurodė, kad informacijos apie vaiko SUP poreikį tenkina kvalifikacijos tobulinimo kursuose.

Bendrojo ugdymo pedagogas, ugdantis mokinius, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, turi išsamią informaciją apie vaiko SUP – sutrikimas, mokymosi sunkumai, vaiko galios, rekomendacijos, kurią gavo iš PPT dokumentų, Raidos ir Genetikos centro išvadų: *„Mano klasėje gali būti ugdomi vaikai, turintys vidutinę, žymią ar labai žymią negalę. Pirma susipažinau su dokumentacija prieš sukomplektuodama klasę. Buvo sudėtinga, pamačiau, kad bus nelengva – visi vaikai skirtingi, sunkūs“.* Klasės mokytojos teigimu, informacijos apie mokinio SUP jai užtenka.

Bendrojo ugdymo pedagogai, ugdantys mokinius, turinčius nedidelių SUP, turi vienpusišką informaciją apie vaiko SUP – apie mokymosi sunkumus (D=5). Nors klasės mokytojos gavo informaciją apie vaiko SUP iš PPT dokumentų, tačiau tam didelės reikšmės neteikia, didesnis dėmesys skiriamas įstaigos specialistų konsultacijoms ir rekomendacijoms. Respondentai pažymi, kad informacija apie vaiko SUP reikalinga, tačiau pasigendama praktiškų patarimų (D=5) – tai iliustruoja tokie teiginiai: *„...reikalinga, nes žinai, ką daryti toliau su tuo vaiku“*, *„...reikalingi praktiški patarimai – ką daryti konkrečioje situacijoje...“*, *„...noriu sužinoti, kokie yra jo sutrikimai, ar sunkumai iš tinginystės“*, *„...norėčiau sužinoti, ar ne per daug iš jo reikalauju, nes jam dar nepalengvinta programa“.*

Informacijos apie vaiko SUP pateikimo pobūdis.

Interviu metu siekta išsiaiškinti kokio pobūdžio informaciją apie vaiko SUP gauna bendrojo ugdymo pedagogai, ugdantys ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, kokią informaciją perteikia vaikams ir jų tėvams. Interviu duomenimis, bendrojo ugdymo pedagogai, dirbantys specialiojoje grupėje, informaciją apie vaiko SUP gauna raštu iš įvairių institucijų (sutrikimas, galios, sunkumai) ir žodžiu iš įstaigoje dirbančių specialistų (aptariami vaiko ugdymo(si) sunkumai, numatomi pasiekimai, teikiamos rekomendacijos). Grupės auklėtojos, ugdančios vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, su tėvais apie vaiko SUP nekalba, bet stengiasi suteikti jiems reikiamos informacijos, duodamos pasiskaityti atitinkamos literatūros. Ikimokyklinio amžiaus vaikams, lankantiems specialiąją grupę, informacijos apie jų SUP grupės auklėtojos nepateikia (D=2), o tik moko tolerancijos ir pakantumo vienas kitam.

Bendrojo tipo darželio auklėtojos teigimu, įstaigos logopedas pranešė apie vaikų kalbos sutrikimus, tačiau šios informacijos ji neperteikė nei tėvams, nei vaikui, turinčiam SUP, nei kitiems grupės ugdytiniais. Grupės auklėtoja tik pranešė tėvams, kad jų vaikams reikalinga logopedo pagalba.

Bendrojo ugdymo pedagogo, ugdančio vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, teigimu, gavo visapusišką informaciją apie mokinių SUP – sutrikimas, mokymosi sunkumai, vaiko galios, rekomendacijos.

Bendrojo ugdymo pedagogų, ugdančių mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP ir lankančių pagrindinę mokyklą, interviu atsakymai apie informacijos pobūdį skyrėsi, atitinkamai pagal pateikėjus – neigiama iš PPT, teigiama iš įstaigos specialistų. Tai iliustruoja respondentų teiginiai: „*Su mokyklos specialistėmis pakalbame ir apie vaiko sunkumus, ir apie pasiekimus*“, „*Pirmoje klasėje buvo komisija, buvo diagnozė, bet kokia – neprisimenu*“, „*Daug sutrikimų: dėmesio sutrikimas, hiperaktyvumas, nerimo spektro sutrikimas*“, „*Aš ir taip žinojau apie jo sunkumus, PPT išvados manęs nenustebino*“.

Požiūris į vaiką, turintį SUP, po gautos informacijos.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, kaip pakito bendrojo ugdymo pedagogų požiūris į vaikus, turinčius SUP, po gautos informacijos ir kokie sekė tolimesni elgesio pokyčiai. Bendrojo ugdymo pedagogų požiūris į vaiką, turintį vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, po gautos informacijos nesikeičia, nes jų teigimu „*Visų pirma matome vaiką, o ne sutrikimą*“(D=2). Respondentai taip pat nenurodė jokių elgesio pokyčių po gautos informacijos apie vaiko SUP.

Bendrojo tipo darželio auklėtojos požiūris į vaikus, turinčius SUP, po gautos informacijos visai nepasikeitė, tik imta daugiau dėmesio skirti vaikų kalbai veiklos, žaidimų metu, bendraujant su kitais vaikais (D=2).

Gauti interviu duomenys parodė, kad lavinamosios klasės mokytojos ilgametė darbo patirtis (20 metų darbo stažas) ir teigiamas požiūris į mokinius, turinčius SUP, suteikė pagrindą informaciją priimti ramiai, susidėlioti savo prioritetus, kaip su kiekvienu vaiku tinkamiau elgtis bei sudaryti ugdymo programą, taikyti specialius metodus ugdymo procese. Elgesio pokyčiai po gautos informacijos apie vaiko SUP – pozityvūs ir sąlygoti vidinių klasės mokytojos nuostatų – „*Myliu juos, noriu išmokyti, padėti integruotis į visuomenę*“.

Bendrojo ugdymo pedagogų požiūris į mokinius, turinčius nedidelių SUP, po gautos informacijos keitėsi įvairiai – tai iliustruoja tokie respondentų pasisakymai: „*Kai sužinojau apie vaiko diagnozę, labai pasimečiau, pradėjau į ją gilintis, ją stebėti, lyginti...*“ „*...jau žinojau, manęs nenustebino...*“, „*Aš gavau informaciją, bet tik vėliau ėmiau ją pažinti, stebėti, ieškoti būdų kaip su juo bendrauti*“, „*...niekas nepasikeitė...*“, „*Psichologo, logopedo,*

spec. pedagogo pagalba buvo, tad nesinorėjo jos „nurašyti“. Klasės mokytojų teigimu, po gautos informacijos apie vaiko SUP, priklausomai nuo mokinio, sekė ir atitinkami elgesio pokyčiai (D=5): nuolaidžiavimas mokiniui, skatinimas, motyvavimas, užduočių diferencijavimas.

Vaiko, turinčio SUP, savivertė ir santykiai su bendraamžiais.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, kokią įtaką informacija apie vaiko SUP turi jo savivertei ir santykiams tarp bendraamžių (pedagogų nuomone). Bendrojo ugdymo pedagogų, ugdančių vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP ir lankančių specialiąją grupę, teigimu, vaikų savivertė – pozityvi (D=2), o santykiai tarp bendraamžių susiklostę palankiai (D=2). Tai iliustruoja tokie pedagogų teiginiai: *„Kiekvienas vaikas grupėje yra savitas, bet kartu jie ir panašūs, nes visi turi vienokių ar kitokių raidos sutrikimų, todėl jie čia gerai jaučiasi, yra „lygūs“*, *„Čia grupėje „verda“ vaikų gyvenimas – stipresni globoja silpnesnius, padeda vienas kitam, kartais ir pasipeša, visko būna“*.

Bendrojo tipo darželio auklėtojos nuomone, vaikų, turinčių SUP savivertė – pozityvi, o santykiai su bendraamžiais susiklostę palankiai (D=2): *„Vaikas grupėje yra labai draugiškas, aktyvus berniukas“*, *„Puikiai sutaria su grupės vaikais, noriai dalijasi žaislais“*.

Bendrojo ugdymo pedagogai, ugduomenys mokinius, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informacijos apie vaiko SUP savo ugdytiniams nepateikia dėl mokinių turimo intelekto sutrikimo, nes jie to nesuvoktų. Klasės mokytojos teigimu, mokinių savivertė pozityvi, nes *„Vaikai nesuvokia, kad turi sunkias negales, mokosi ir tiek“* bei daug laiko praleidžia kartu, pasiilgsta vienas kito. Santykiai tarp bendraamžių lavinamojoje klasėje susiklostę puikiai – *„Jie kartu valgo, kartu žaidžia, kartu šventes švenčia“*.

Bendrojo ugdymo pedagogai, ugduomenys mokinius, turinčius nedidelių SUP, informacijos apie vaiko SUP savo ugdytiniams nepateikia, tik paaiškina kitiems klasės mokiniams apie vaiko mokymosi ar elgesio sunkumus, kai jie to klausia: *„Na, nieko jiems nereikėjo aiškinti, patys viską matė ir suprato“*, *„Niekas neklausė, todėl nieko ir nesakiau“*, *„Vaikai klausė, kodėl jis taip kalba, o aš atsakiau, kad toks kalbos sutrikimas“*, *„Buvo pokalbis su vaikais ir susitarta, kad neerzinkit, neprovokuokit jo. Kiti mokiniai labai geranoriški jo atžvilgiu“*. Klasės mokytojų teigimu, mokinių, turinčių nedidelių SUP, savivertė ir pozityvi (D=3), ir negatyvi (D=2) – tai įtakoja ir vaikų turimi SUP, ir charakterio ypatybės, pvz.: *„...yra nedrąsus, tylus, nepastebimas“*. Santykiai tarp bendraamžių susiklostę palankiai (D=5), nes kiti mokiniai priprato prie savo klasės draugų, turinčių SUP, ir priima juos tolerantiškai, adekvačiai: *„Nuo pat pirmos klasės mokosi, priprato vaikai, kad jis nuolat nepadaro namų darbų“*, *„Po*

kokio smurtinio įvykio, vaikai kurį laiką nepriima jo žaisti, sako „prisidirbai, tai ir nežaisi dabar su mumis“ – jie irgi jį auklėja, moko elgesio taisyklių praktiškai“.

Apibendrinimas. Ikimokyklinių įstaigų pedagogai turi pakankamai informacijos apie savo ugdytinių SUP. Jie glaudžiai bendradarbiauja su tėvais ir kitais įstaigos specialistais. Auklėtojos, ugdančios vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informacijos apie vaiko SUP tėvams nepateikia, dažniau kalba apie vaiko pasiekimus. Bendrojo tipo darželio auklėtoja su tėvais apie vaiko SUP nekalba, tik informuoja apie numatomą specialistų pagalbos teikimą.

Ikimokyklinių įstaigų bendrojo ugdymo pedagogų požiūris į savo ugdytinius, po gautos informacijos apie vaikų SUP, nesikeičia. Jų teigimu, vaikų, turinčių SUP, savivertė – pozityvi, o santykiai tarp bendraamžių susiklostę palankiai.

Bendrojo ugdymo pedagogo, ugdančio mokinius, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP ir lankančių lavinamąją klasę, teigimu, gauna visapusišką informaciją apie vaikus.

Bendrojo ugdymo pedagogai, ugduos mokinius, turinčius nedidelių SUP ir lankančius pagrindinę mokyklą, teigia, kad gauna ir teigiamo, ir neigiamo pobūdžio informaciją.

Bendrojo ugdymo pedagogai, ugduos mokinius, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informacijos apie vaiko SUP savo ugdytiniams nepateikia dėl intelekto sutrikimo, o kiti pedagogai, ugduos mokinius, turinčius nedidelių SUP, apie vaiko SUP su jais nekalba.

Interviu atsakymų turinys atskleidžia, kad kuo didesni mokinio SUP, tuo pakantesni vaiką ugduos pedagogai ir palankesnis požiūris į savo ugdytinius, o kuo mažesni mokinio SUP, tuo pedagogai nepakantesni tiems mokiniams ir požiūris į juos nepalankus.

Interviu atsakymų turinys atskleidžia, kad mokiniai, turintys vidutinių, didelių ar labai didelių SUP ir visi kartu besimokantys lavinamojoje klasėje, priima vienas kitą palankiai, o mokinius, turinčius nedidelių SUP, klasės bendraamžiai priima tolerantiškai ir adekvačiai.

2.5. Specialistų, ugdančių ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, informavimo ypatumai

Informacijos apie vaiko SUP pateikimo pobūdis.

Interviu metu siekta išsiaiškinti, koks pateikiamos informacijos apie vaiko SUP tėvams ir vaikams pobūdis. Pagalbos mokiniui specialistų, ugdančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, teigimu, tėvai jau turi pakankamai

informacijos apie savo vaiko raidos sutrikimą, todėl apie tai pakartotinai nekalbama, o pateikiama informacija apie vaiko pasiekimus (D=2) atviros veiklos ar individualaus pokalbio metu – „*Pasikviečiu į kabinetą, parodau atvirą veiklą, o po to paaiškinu ką ir kodėl darome, ką dar reikės išmokti*“.

Respondentų nuomone, informaciją apie vaiką pateikti tėvams būtina, bet ne visiems, o tik tiems, kas klausia. Pokalbio su tėvais metu apie vaiko sutrikimą nekalbama, bet apie problemas ir jų įveikimo būdus. Informacijos pateikimo tikslas – informavimas ir bendradarbiavimas.

Tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informaciją priima ramiai ir tolerantiškai, kadangi kalbama apie tai, ko vaikai mokosi ir ką dar turės išmokti (D=2).

Pagalbos mokiniui specialistų, ugdančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, teigimu, su vaikais apie jų SUP nekalbama, išskyrus vyresnio amžiaus vaikus, kuriems paprastai paaiškinami pratybų tikslai. Tai atsispindi ir respondentų pasisakymuose: „*Mano vaikai to paprasčiausiai nesuprastu, todėl nėra reikalo apie tai kalbėti*“, „*Paprastai paaiškinu vaikams ką ir kodėl darome per pratybas (vyresniems vaikams)*“. Informacija apie vaiko SUP ikimokyklinio amžiaus vaikams, turintiems vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, nepateikiama, nes, respondentų teigimu, dėl ugdytinių turimo intelekto sutrikimo, jie to nesuvoktų.

Bendrojo tipo darželio pagalbos mokiniui specialisto teigimu, tėvus informavo apie vaiko SUP po grupės tėvų susirinkimo ir individualiai (D=2). Tai iliustruoja respondento teiginiai: „*Tėvai turi žinoti kas yra jų vaikui*“, „*...informavau mamą apie vaiko pasiekimus*“. Informacijos apie vaiko SUP pateikimo tikslas – informavimas ir bendradarbiavimas. Tėvai į gautą informaciją reagavo ramiai, džiaugėsi vaiko pasiekimais (D=2).

Bendrojo tipo darželio pagalbos mokiniui specialisto teigimu, informuoti vaikus apie jų SUP reikia, kad suprastų pratybų lankymo tikslus bei paskatintų, motyvuotų : „*Kalbuosi su vaikais apie jų problemas ir kaip jas įveiksime per pratybas*“, „*Kad suprastu, ką ir kodėl mes mokomės bei paskatinti labiau stengtis, motyvuoti*“, „*Kai nesiseka nuliūsta, bet kai išeina – džiaugiasi*“.

Pagalbos mokiniui specialistai, ugdančios mokinius, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informaciją apie vaiką (pasiekimai, patarimai, rekomendacijos) perduoda tėvams individualiai, kai šie ateina pasiimti vaiko (D=5). Informaciją tėvai priima skirtingai – vieni geranoriškai (D=2), tolerantiškai (D=1), kiti – priešišškai (D=1), treči – visai nesidomi vaiku (D=1). Mokiniams, turintiems vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informacija apie jų SUP nepateikiama dėl vaiko sutrikimo sudėtingumo (D=5).

Pagalbos mokiniui specialistai, ugdantys mokinius, turinčius nedidelių SUP, vadovaudamiesi PPT išvadamis supažindina tėvus su tyrimo medžiaga, vaiko ugdymo(si) sunkumais ir galimybėmis, pasiekimais, numatoma teikti pagalba (D=10). Informacija apie vaiko SUP pateikiama įvairiai – V GK posėdžio ar individualaus pokalbio metu, laiškais, telefonu (D=10). Informacijos apie vaiko SUP pateikimo tėvams tikslas – informavimas, bendradarbiavimas, pratybų lankymo užtikrinimas, tėvų priežiūros bei pagalbos būtinumo įrodymas (D=10). Tėvai, auginantys mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, informaciją apie SUP priėmė skirtingai: ramiai (D=5); palankiai, geranoriškai (D=2); abejingai (D=3). Mokiniais, turintiems nedidelių SUP ir lankantiems pagrindinę mokyklą, pagalbą teikiantys specialistai informaciją apie mokinio SUP pateikia pratybų metu, atliekant užduotis (D=8), individualiu pokalbiu „*Pasakau išvadą ir pavyzdį, ir paklausiu ar sutinka*“ (D=2). Informacijos apie mokinio SUP pateikimo mokiniams tikslas priklauso nuo vaiko situacijos: 1) tikslas - išmokyti mokytis, nusistatyti mokymosi stilių (D=5); 2) tikslas – motyvuoti (D=3); 3) tikslas – įrodyti, kad reikia stengtis, kad pasiekti teigiamo įvertinimo, mažinti klaidų skaičių (D=1); 4) tikslas – įrodyti, kad gali pasiekti nors ir mažų rezultatų (D=1). Pagalbos mokiniui specialistų (logopedo, spec. pedagogo) teigimu, tėvams reikia pateikti visapusišką informaciją apie vaiko SUP, o mokiniams tik įvardijant galias.

Apibendrinimas. Tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informacijos apie savo vaiko SUP turi pakankamai. Pagalbos mokiniui specialistai dažniausiai pateikia teigiamo pobūdžio informaciją - kalba apie vaiko pasiekimus atviros veiklos ar individualaus pokalbio metu.

Tėvams, auginantiems ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, pagalbos mokiniui specialistas pateikia teigiamo pobūdžio informaciją - kalba apie vaiko pasiekimus individualiai.

Ikimokyklinio amžiaus vaikams, turintiems vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informaciją apie SUP pagalbos mokiniui specialistai nepateikia, išskyrus vyresnio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP.

Pagalbos mokiniui specialisto teigimu, su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais nedidelių SUP ir lankančiais bendrojo tipo darželį, kalbamas apie jų problemas ir įveikimo būdus.

Pagalbos mokiniui specialistai, ugdantys mokinius, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, su tėvais dažniausiai kalba apie mokinio pasiekimus, o specialistai, teikiantys pagalbą mokiniams, turintiems nedidelių SUP, supažindina tėvus su visapusiška informacija apie mokinio SUP.

Pagalbos mokiniui specialistai, ugdantys mokinius, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informaciją apie vaiką pateikia individualiai, o specialistai, teikiantys pagalbą mokiniams, turintiems nedidelių SUP, informaciją pateikia įvairiais būdais – V GK posėdžio metu, individualiai, laiškais, telefonu.

Pagalbos mokiniui specialistų informacijos apie mokinio SUP pateikimo tėvams tikslas – informavimas ir bendradarbiavimas.

Interviu atsakymų turinys atskleidžia, kad tėvai, auginantys vaikus, turinčius SUP, informaciją apie savo vaiko SUP priima skirtingai ir nepriklausomai nuo mokinio sutrikimo sudėtingumo (kiekvieno iš tėvų reagavimo būdas, sąlygotas vidinių nuostatų ir požiūrio į vaiką, turintį SUP).

Pagalbos mokiniui specialistai mokiniams, turintiems vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informacijos apie jų SUP nepateikia dėl vaiko sutrikimo sudėtingumo, o specialistai, ugdantys mokinius, turinčius nedidelių SUP, informaciją pateikia pratybų metu, atliekant užduotis, individualiu pokalbiu.

2.6. Atvejo analizė

Ju. atvejo analizė.

Vaikui 7 metai, gyvena pilnoje šeimoje su mama ir tėčiu bei vyresniu broliu. Ju. lankosi pas kardiologą, neurologą, logopedą, kineziterapeutą, socialinį pedagogą. Vaikas turi širdies ydą, jo silpni raumenys, sutrikusi motorika, sutrikusi kalba. Ju. nėra informuotas apie savo SUP, o lankymąsi pas specialistus priima kaip natūralų dalyką.

Grupės auklėtoja turi išsamią informaciją apie vaiką, gautą iš Genetikos, Raidos tyrimo centrų ir PPT dokumentų. Pedagogė vaiką apibūdino kaip „gerietį, laukiantį paskatinimo“.

Ju. atvejo aptarimas.

Ju. mamos teigimu, informaciją apie vaiko SUP sužinojo labai vėlai – kai vaikui suėjo penki metai: „*Penkių metų sūnų tyrėme Genetikos centre ir sužinojome, kad turi daug sveikatos bėdų: širdies kraujagyslės susiaurėjimas, silpni raumenys, sutrikusi motorika, atsilikimas du metai. Buvo apmaudu, kad apylinkės gydytoja anksčiau nieko nepastebėjo*“. Mama kaltina apylinkės gydytoją dėl aplaidumo ir nekompetencijos, nes sūnui tai turėjo skaudžias pasekmes – vaikas vėlai pradėjo kalbėti, apribota jo fizinė veikla: „*Kai sužinojome apie sūnaus sveikatos bėdas, buvo labai skaudu, kad per vėlai. Penkių metų pradėjo lankyti darželį, kalbėjo „paukščių“ kalba. Bet dabar su juo dirba specialistai, jis pradėjo kalbėti, viskas*

gerai“. Mamos nuomone, jei gydytoja būtų anksčiau pastebėjusi Ju. raidos sutrikimą, tai vaikas būtų turėjęs galimybę laiku gauti atitinkamų specialistų paslaugas, jų teikiamą pagalbą ir šiuo metu būtų turėjęs mažesnius SUP. Tačiau, kaip teigia Ju. mama, jų šeimoje auga dar vienas vyresnis sūnus, kuris turi tokių pat sveikatos bėdų – tai, jau turėdami prieš akis analogišką atvejį, tėvai patys turėjo nors iš dalies pastebėti Ju. vystymosi panašumus ir kreiptis pagalbos ar ieškoti informacijos: „*Mes auginame dar vieną vyresnį sūnų, kuris turi tokių pat bėdų, tai mums visa tai ne naujiena*“. Pasyvus tėvų požiūris į vaiko situaciją atskleidžia nuostatas į savo, kaip tėvų, vaidmenį nuvertinimą bei specialistų išaukštinimą, dominavimą. Tėvų aktyvumo stoka savo vaiko atžvilgiu bei atsakomybės perkėlimas kitiems žmonėms, specialistams, atspindi vis dar dažnai pasitaikančius interakcinius sunkumus tarp tėvų ir specialistų.

Laimingo atsitiktinumo dėka, konsultacijoje pas neurologę pastebėtas vaikas, pagaliau buvo nukreiptas tyrimui ir jam suteikta specialistų pagalba: „*Sūnų netyčia pastebėjo neurologė, kai lankiausi su kitu sūnumi konsultacijoje*“. Ju. mamos teigimu, nuo šiol ji aktyviai bendradarbiauja su visais vaiką ugdančiais pedagogais ir pagalbą teikiančiais specialistais, džiaugiasi vaiko pasiekimais: „*Bendrauju su darželio specialistais, kalbamės apie sūnaus problemas ir pasiekimus. Su auklėtoja dažnai kalbamės apie vaiko pasiekimus*“.

Ju. mamos teigimu, vaikas vis dar labai silpnas, apribota jo fizinė veikla – kas gali turėti neigiamos įtakos vaiko savivertei: „*Mūsų sūnus labai silpnas, jam reikia daug ko saugotis, pvz.: aktyvios fizinės veiklos, todėl jis daugiau laiko praleidžia su šeima namuose*“. Tačiau džiaugiasi, kad vaikas gerai jaučiasi darželyje, turi geriausią draugą – Ju. santykiai tarp bendraamžių susiklostė palankiai: „*Darželyje turi geriausią draugą, o kaime žaidžia su broliu*“.

Apibendrinimas:

Ju. atveju tėvai buvo per vėlai informuoti apie vaiko SUP, tačiau berniuką tyrę specialistai pateikė išsamią informaciją apie vaiko būklę ir tai suteikė pagrindą tėvams ieškoti atitinkamos specialiosios pagalbos.

Įgyta tėvų patirtis ir vėliau sekę veiksmai, leidžia daryti išvadą, kad tėvų nuostatos ir požiūris į savo vaidmenį vaiko situacijoje gali keistis ir per neigiamą patyrimą.

Šiuo metu tėvai aktyviai bendradarbiauja su visais specialistais, teikiančiais pagalbą jų vaikui, kalbasi apie problemas ir pasiekimus bei patys stengiasi padėti vaikui, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius.

2.7. Atvejo analizė

E. atvejo analizė.

E. 11 metų, gyvena pilnoje šeimoje su mama ir tėčiu bei vyresne seserimi. E. lankosi pas logopedą, spec. pedagogą, psichologą. Vaikas turi specifinių mokymosi (skaitymo, rašymo, matematikos) sutrikimų.

E. atvejo aptarimas.

E. teigimu, ji žino kodėl lankosi pas specialistus: „*Mama pasakė, kad man reikia eiti pas spec. pedagogę ir logopedę, kad geriau išmokčiau rašyti ir skaityti*“. Vaiko sunkumus pastebėjęs bendrojo ugdymo pedagogas ir pasikonsultavęs su įstaigos logopedu, pasiūlė mamai atlikti vaiko tyrimą PPT. E. mama turi visapusišką informaciją apie savo vaiko SUP: „*PPT atliko tyrimą, atidavė išvadas ir liepė nunešti į mokyklą*“, „*Bendravau su mokyklos logopede, spec. pedagoge, psichologe*“. Klasės mokytoja, susipažinusi su vaiko tyrimo išvadomis, iš pradžių labai sutriko: „*Kai sužinojau apie vaiko diagnozę, labai pasimečiau, pradėjau į ją gilintis, ją stebėti, lyginti...*“, tačiau specialistų pagalba ugdymo procese, konsultacijos ir mamos geranoriškas, pozityvus požiūris į savo vaiko mokymosi sunkumus pakeitė situaciją: „*Psichologės, logopedės, spec. pedagogės pagalba buvo naudingiausia mano darbe*“, „*Labai padėjo mama*“. E. mama augina vyresnę dukrą, kuri taip pat turi mokymosi sunkumų, todėl informaciją apie E. turimus SUP priėmė ramiai, kasdien ėmė teikti pagalbą vaikui, ruošiant namų darbus: „*E. kiekvieną dieną papasakoja kaip jai sekėsi mokykloje, aš viską žinau apie mokymąsi, daug dirbame namuose*“. Pagalbos mokiniui specialistai aptarė su E. mama vaiko mokymosi sunkumus individualiai: „*Analizavome sutrikimą, nes mamai labai rūpėjo, kas jai yra. Po to aptarėme, ką ji moka (mergaitė labai pareiginga, moka visa taisykles), ką geba, ką mėgsta, o po to, kodėl visos jos žinios nepadeda taisyklingam rašymui ir skaičiavimui.*“, „*... išsamesnis, paprastesnis supažindinimas su tyrimo medžiagoje esančiais pasiekimais, išvadamis, įvardijant sunkumus, numatoma teikti pagalba*“, o taip pat ir su vaiku „*... pirmiausia nurodžiau stipriąsias puses, o po to – ką reikėtų patobulinti, išmokti*“, „*Aptarėme jos žinias ir galias, ir kartu išskyrėme, kas jai konkrečiai nesiseka (pvz.: parašyti žodį nepraleidus raidės)*“. Pagalbos mokiniui specialistų teigimu, E. mama ir toliau domisi E. teikiama pagalba (metodais, užduotimis), padeda vaikui įveikti sunkumus: „*Kartu su mokytoja tvirtina pamatą, ant kurio dar daug metų turės bręsti mergaitė kaip asmenybė ir mokinė*“.

Bendrojo ugdymo pedagogo teigimu, „*Kiti vaikai E. priima labai gerai. Ji linksma, žaidžia bendrauja. Buvo susirinkusi tokia laida, dauguma neskaitė, nerašė, tai ta E. ir neišsiskyrė iš kitų, o vėliau, na aš juos emociškai paruošiau, kad vieną dieną geriau, kitą dieną blogiau sekasi vaikams ir nieko čia tokio, todėl jie nekrepė dėmesio į E. sunkumus*“. Visi ugdymo dalyviai E. apibūdino kaip darbščią, pareigingą, draugišką mergaitę. Anot E. mamos, mergaitės svajonė – gerai mokytis. Interviu metu E. papasakojo, kad ji gerai jaučiasi mokykloje,

turi draugų, dalyvauja įvairiuose renginiuose, o klasės draugai, jei reikia, padeda jai per pamokas.

Apibendrinimas.

E. situacijoje visi ugdymo dalyviai turi informaciją apie vaiko SUP: mokinė, mama, klasės mokytoja, pagalbos mokiniui specialistai. Tarp ugdymo dalyvių vyksta nuolatinis bendradarbiavimas - pasikeitimas informacija, ugdymo problemų aptarimas, bendras sprendimų ieškojimas ir priėmimas, - kuris pagrįstas pozityvumu ir empatiškumu.

E. situacijoje, informuojant apie vaiko SUP, buvo realizuoti tokie principai - tėvų įtraukimas, vaiko individualios raidos struktūros ir ugdymo problemų apibūdinimas, ugdymo problemų siejimas su vaiko galiomis ir sunkumais, pozityvumo principas, tėvams suprantama ir nežeidžianti terminologija, nuolatinė grįžtamoji informacija ir pagalba vaikui iš tėvų, vertinimo rezultatų nesiejimas su tolima vaiko raidos ir ugdymosi perspektyva, empatiškumas, individualizuotas pranešimo pobūdis, nerealizuotas - tėvų kaltės minimizavimo principas.

2.8. Informacijos apie vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius pateikimo ugdymo dalyviams būdai

Interviu metu siekta išsiaiškinti kokiais būdais ugdymo dalyviai gauna informaciją apie vaiko SUP. Tyrime dalyvavusių vaikų, turinčių SUP, teigimu, jiems informacija nepateikiama jokiais būdais. Jie sužino apie teiktiną specialistų pagalbą tuomet, kai tėvai pasirašo sutikimą. Tai rodo kitų ugdymo dalyvių požiūrį į vaiko įtraukimą ugdymo(si) procese, suteikiant jam pasyvų vaidmenį.

Tėvams, auginantiems ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informaciją pateikia Raidos, Genetikos tyrimo centrų ir PPT specialistai. Informacija pateikiama žodžiu ir raštu. Pranešimo centre dažniausiai būna išvados apie vaiko sutrikimą, todėl po tokio pobūdžio informacijos tėvams reikalinga psichologo pagalba. Tėvai, auginantys vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, nepasitenkindami gaunama informacija apie vaiko SUP, ieško papildomos informacijos apie vaiko raidos sutrikimą internete bei konsultuojasi su kitais medikais. Tai rodo, kad tėvų netenkina pateikiamos informacijos apie vaiko SUP turinys.

Tėvai, auginantys mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, teigia, kad informacija apie vaiko SUP buvo teigiamo pobūdžio, nes įvardytos ir

vaiko galimybės (galios), tačiau jie labiau išgyveno ne dėl pateiktos informacijos, bet dėl vaiko turimo sutrikimo ir neišsipildžiusių lūkesčių.

Tėvų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, teigimu, jiems buvo pateikta labiau neigiamo pobūdžio informacija apie vaiko SUP, akcentuojant vaiko mokymosi sunkumus. Informaciją pateikė PPT specialistai po vaiko tyrimo.

Bendrojo ugdymo pedagogai, ugdantys ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, visapusišką informaciją apie mokinių perskaito iš Genetikos, Raidos tyrimo centrų ir PPT dokumentų. Pateiktoje informacijoje pasigendama praktiškų patarimų. Taip pat informacijos apie vaiko SUP grupės auklėtojos gauna VGK posėdžio metu iš kitų įstaigoje dirbančių specialistų, ir iš tėvų.

Bendrojo ugdymo pedagogas, ugdantis ikimokyklinio amžiaus vaikus, turinčius nedidelių SUP, informaciją apie vaiko SUP gauna iš įstaigoje dirbančios logopedės individualaus pokalbio metu, o taip pat bendro pobūdžio informaciją apie vaikų SUP kvalifikacijos tobulinimo seminaruose, kursuose. Grupės auklėtoja pažymėjo, kad bet kokia informacija apie vaiko SUP reikalinga dirbant su ugdytiniais.

Bendrojo ugdymo pedagogai, ugdantys mokinius, turinčius nedidelių SUP, turi vienpusišką informaciją - apie vaiko mokymosi sunkumus, gautą iš PPT dokumentų, bet didesnę reikšmę teikia įstaigoje dirbančių specialistų konsultacijoms ir rekomendacijoms.

Pagalbos mokiniui specialistai, ugdantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, informaciją apie vaiką tėvams pateikia pratybų, konsultacijų, individualaus pokalbio metu, tačiau dažniausiai kalbama apie pasiekimus.

Pagalbos mokiniui specialistų, ugdančių mokyklinio amžiaus vaikus, teigimu, tėvus supažindina su vaiko ugdymosi sunkumais, galimybėmis, pasiekimais, numatoma teikti pagalba konsultacijų, individualaus pokalbio metu, telefonu, laiškuose.

Apibendrinimas. Remiantis gautais tyrimo duomenimis, galima teigti, kad individualus informacijos pateikimo būdas turi trūkumų, kai informacija pateikiama vienpusiška, tik apie vaiko raidos sutrikimą. Tokiais atvejais būtinas komandinis darbas – ir kitų specialistų (pvz. psichologo) dalyvavimas, informuojant apie vaiko SUP. Tai palengvintų tėvų kaltės jausmą bei susitaikymą su vaiko negale.

Remiantis respondentų atsakymais, galima teigti, kad bendrojo ugdymo pedagogai informacijos pateikimą VGK posėdžių metu iš įvairių specialistų vertina palankiai, kaip papildomą informacijos apie vaiko SUP gavimo būdą, suteikiantį praktiškų patarimų ugdymo procese.

Bendrojo ugdymo pedagogai taip pat pažymėjo kitą informacijos apie vaiko SUP gavimo būdą – tai seminarų, kursų medžiaga, kuria remiasi ugdydami vaikus, turinčius SUP.

Informacijos pateikimo būdas, kai tėvai informuojami tik apie vaiko pasiekimus, yra nepilnavertis, nes nerealizuojamos tokios svarbios nuostatos kaip mokinio ir tėvų įtraukimas ir dalijimasis visapusiška informacija, tėvų kompetencijos vertinimas, atsakomybės už vaiko ugdymą pasidalijimas, bendras problemos sprendimas.

Apibendrinant gautus tyrimo duomenis, galima teigti, kad informacijos apie vaiko SUP pateikimo būdai yra geri tuomet, kai jie atliepia visų ugdymo dalyvių poreikius.

Išvados

1. Vaikams, turintiems SUP, dažniausiai nepateikiama informacija apie jų specialiuosius ugdymosi poreikius. Tai liudija nepakankamą mokinio įtraukimą į ugdymo procesą. Informaciją vaikui dažniau teikia pagalbos mokiniui specialistai (specialieji pedagogai, logopedai ir kt.).
2. Tėvai ir pedagogai geriau ir išsamiau informuojami apie vidutinius, didelius ir labai didelius SUP nei apie nedidelius SUP.
3. Pateikiama informacija apie vaikų vidutinius, didelius ir labai didelius SUP labiau neigiamo pobūdžio, dominuoja informacija apie negalias, sutrikimus ir kt.
4. Informuodami tėvus mokytojai ir specialistai akcentuoja informaciją ne apie vaikų sutrikimus, o apie jų mokymąsi ir mokymosi pasiekimus.
5. Tėvai, auginantys vaikus, turinčius vidutinių, didelių ar labai didelių SUP, informaciją apie vaiko negalę priėmė sunkiai, nes pranešimo centre – vaiko sutrikimas, po kurio nesuteikta psichologinė pagalba, bet vėliau susitaikė su vaiko būkle. Po gautos informacijos iš esmės vyksta pozityvūs elgesio su vaiku pokyčiai: tėvai supranta ir priima specialistų teikiamą pagalbą, džiaugiasi realiais vaikų pasiekimais, daugiau dėmesio skiria vaiko SUP tenkinimui namuose.
6. Informuojant apie vaikų SUP realizuojamos tokios nuostatos kaip pozityvumas, orientacija į ugdymosi procesą; nepakankamai realizuojamos tokios svarbios nuostatos kaip mokinio ir tėvų įtraukimas ir dalijimasis informacija, tėvų kompetencijos vertinimas, atsakomybės už vaiko ugdymą pasidalijimas, bendras problemos sprendimas.

Literatūra

1. Ališauskas, A. (2007). *Vaiko psichopedagoginis vertinimas: pokyčių perspektyva*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ališauskas, A. (2001). Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokyklose: pokyčių analizė. J. Ambrukaitis (Sud.). *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas* (p. 6 - 11). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., Melienė, R., Miltenienė, L., Šapelytė, O. (2009). Specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis ir tenkinimo lygis ugdymo proceso dalyvių vertinimu. *Specialusis ugdymas*, 1 (20), 119 – 130.
4. Ališauskas, A. (2010). A. Ališausko paskaitų medžiaga 2010m. Nepublikuotas rankraštis.
5. Ališauskienė, S., Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
6. Ališauskienė, A. (Red.). (2005). *Ankstyvoji intervencija vaikystėje*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., Vaikevičienė, A. (2007). *Studijų programų modulių organizavimo, rekonstravimo metodologijos pagrindimas*. Čegyte, D., Šidlauskienė, V. (Sudaryt.). *Lyčių studijos ir tyrimai 4* (p.9 – 10). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
8. Ambrukaitis, J., Borisevičienė, T. (2007). Bendrojo lavinimo mokyklos mokytojų ir tėvų požiūris į specialiojo pedagogo darbo efektyvumą. *Specialusis ugdymas*, 1 (16), 116 – 127.
9. Ambrukaitis, J. (2005). *Specialiojo ugdymo kaitos bruožai*. Mokslo taikomasis leidinys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
10. Hallahan, D. P., Kauffman, J.M. (2003). *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
11. Ivoškuvienė, R. Makauskienė, V. (2006). Moksleivių, jų tėvų ir pedagogų požiūrio į mikčiojimą kokybinė analizė. *Specialusis ugdymas*. 2(15), 37 – 45.
12. Kazlaučiūnaitė, V. (2001). Specialiųjų poreikių mokinių socialinė adaptacija bendrojo lavinimo mokykloje. J. Ambrukaitis (Sud.). *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas* (p. 110 - 114). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
13. Kaffemanienė, I. (2001). Specialiųjų poreikių vaikų integracija. Požiūrio problema. J. Ambrukaitis (Sud.). *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas* (p. 102 – 107). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

14. Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija "Viltis". (2000). *Tėvams apie integruotą mokslą*. Vilnius: UAB "Viltis".
15. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2011). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
16. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2011). *Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašas*. <http://www.smm.lt/ugdymas/specialusis/index.htm> (žiūrėta 2012 - 11 – 18).
17. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2011). *Mokinių turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašas*. <http://www.smm.lt/ugdymas/specialusis/index.htm> (žiūrėta 2012 - 11 – 18).
18. Miltenienė, L. (2008). Vaiko dalyvavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius bendrojo lavinimo mokykloje. *Specialusis ugdymas*, 1(18), 179 – 190.
19. Pivorienė, J. (2003). Integracijos modeliai: nuo medicininės reabilitacijos ir finansinės kompensacijos prie visuminio požiūrio į neįgalumą. J. Pivorienė (Red.). *Socialiniai neįgalumo aspektai: žmogui reikia žmogaus* (p.104 – 118). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
20. Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija*. (p.24-27). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
21. Senay Bulut Peduk, Emine Ahmetoglu (2012). Būsimų mokytojų požiūrio į neįgaliuosius tyrimas. *Specialusis ugdymas*, 1 (26), 118 – 123.
22. Solovjienė, K. Barkauskienė, R. (2006). Mokymosi negalių turinčių vaikų socialinės kompetencijos ypatumai. *Specialusis ugdymas*. 2 (15), 55 – 63.
23. Šapelytė, O. Ruškus, J. Ališauskas, A. (2006). Diagnostika ar įgalinimas? Vaiko psichopedagoginio vertinimo dokumentų analizė. *Specialusis ugdymas*. 2 (15), 8 – 18.

Sonata Jankauskiene

THE FEATURES OF PRESENTING INFORMATION ABOUT CHILD'S SPECIAL EDUCATION NEEDS TO EDUCATION PARTICIPANTS

The Master's Degree Thesis

Summary

This paper analyses the features of presenting information about child's special educational needs to education participants.

By the method of interviewing there was a study made with an aim to find out the features of presenting information about child's special educational needs to education participants.

In the study participated 17 children between the ages of 4 and 11 who have special educational needs; 16 parents of children with SEN; 7 pedagogues of general education who educate children with SEN; 6 specialists of pupil's help.

In the empirical part there is an investigation of features of how the information was given to pre – school and school children with SEN, their parents, pedagogues of general education, specialists of pupil's help.

The most important conclusions of empirical investigation:

1. The information about children's special educational needs in most cases is not presented to them. It witnesses the insufficient child's inclusion into the education process. The information is more frequently given to the child by specialists of pupil's help. (Special pedagogues, speech – language pathologists, etc.)
2. Given information about children's medium, big, or very big SEN is mostly negative, dominates information about disabilities, disorders, etc.
3. Such aspects as positiveness and orientation to education process are realized by informing about children's SEN; such important aspects as involving child and his parents and sharing information, estimation of parents' competence, division of responsibility of child's education, common solution of the problem are insufficiently realized.

Essential words: children who have special educational needs, presenting of information, participants of education.

PRIEDAI